

SLUTTRAPPORT FOR PROSJEKTET «KRIGSMINNER I NORD-SALTEN SOM LEDD I VERDISKAPING PÅ KULTURMINNEOMRÅDET»

Dato	18/8-2016
Utarbeidet av:	Oddmund Andersen

Oddmund Andersen

Vaktbu på Sørfjordfjellet. Foto: Oddmund Andersen

Innholdsfortegnelse

1.0 Kort om prosjektet

2.0 Innledning

2.1 Mål

3. 0 Resultat av tiltak, aktiviteter og prosesser, jf. Prosjektbeskrivelsens punkt 4

A. Innsamling og dokumentasjon av krigsminner

B. Utvikling av et formidlingsopplegg knyttet til kulturminnene- verdiskapning

1. Utvikling av kulturminneløype langs fluktruten

2. Tiltak for skjøtsel og vedlikehold

3. Restaurering av krigsminner

4. Utstilling og annen type formidling

5. Formidling til skoleklasser

6. Minnebauta

7. Turismesatsning

8. Avslutningsseminar

4.0 Konklusjon

5. 0 Liste over rapporter

6.0 Litteratur

7.0 Vedlegg

1.0 Kort om prosjektet

Prosjektnavn: Krigsminner i Nord-Salten som ledd i verdiskapning på kulturminneområdet

Prosjektområde: Tysfjord kommune og Hamarøy kommune med hovedvekt på Tysfjord.

Prosjekteier: Árran lulesamisk senter

Kontaktperson: Oddmund Andersen

Epost: Oddmund.andersen@arran.no

Prosjektorganisasjon:

Prosjektledere gjennom prosjektperioden har vært: Linda van der Spa (2013-2014), Peder A. Pedersen og Oddmund Andersen (2014-2015)

Referansegruppe:

Prosjektet har hatt en referansegruppe bestående av følgende personer:

- Arne Håkon Thomassen, Sametinget
- Martinus Hauglid, Nordland fylkes kommune
- Inga Karlsen, Hellemobotn grunneierlag.
- Stig Eriksen, Tysfjord kommune. Stig Eriksen kom inn i gruppen i 2015.

Finansiering:

Prosjektet har gått fra sommeren 2013 til januar 2016 og vært finansiert av Sametinget, Nordland fylkeskommune Riksantikvaren og Árran lulesamisk senter.

2.0 Innledning

Prosjektet ble igangsatt av Árran lulesamisk senter (Árran) sommeren 2013 og gikk frem til januar 2016. Det bygde på et tidligere arbeid om grenselosene, der det var foretatt en omfattende innsamling av intervjuer og arkivmateriale knyttet til grenselosene og krigshistorien. Dette materialet er publisert i boken «Grenselos i grenseland» som kom ut i 2015 (Soleim et al 2015).

2.1 Mål

Målsettingen var å bruke krigsminner i Nord-Salten til verdiskaping og næringsutvikling særlig knyttet til reiseliv. Verdiskapingstiltakene skulle skje i Tysfjord ved å legge vekt på ulike sider ved krigshistorien, som grenselostrafikken og tysk etablering og tilstedeværelse i området. I tillegg skulle prosjektet føre til en bevisstgjøring av de kulturhistoriske verdiene krigsminnene har, samt foreta en oppbygging av ulike formidlingstiltak og kulturopplevelser. Les mer om prosjektet og tiltakene på www.krigsminner.blogspot.no.

Delmål i dette prosjektet har vært:

- dokumentasjon av kulturminner fra 2. verdenskrig knyttet til flyktningtrafikken,
- utvikle en mindre utstilling om grenselosene (vandreutstilling)
- Utvikle en digitalutstilling
- utvikle en kulturminneløype
- utvikle en skjøtselsplan
- etablere en minnebauta over flyktninglosene
- foreta restaurering av utvalgte krigsminner

3.0 Resultat av tiltak, aktiviteter og prosesser, jf prosjektbeskrivelsens punkt 4

Prosjektet har vært delt i to faser. For det første er det gjennomført innsamling og dokumentasjon av kulturminner og historier knyttet til krigshistorien i regionen. For det andre er det utviklet ulike former for tilrettelegging og formidlingstiltak.

A: Innsamling og dokumentasjon av krigsminner

Hovedfokus i dette prosjektet har vært på grenselosene. Tysfjord var en av de viktigste flyktningrutene i Nordland under krigen. Det eksakte tallet flyktninger er ikke kjent, men det hevdes

at så mange som 3000 personer fikk los over grensen i Tysfjord (Soleim et al 2013a).

Under krigen etablerte tyskerne en tropp i Hellmobotn med oppgave å hindre at flyktninger å flykte til Sverige. Tyskerne organisert mindre lag som foretok patruljer langs grensen. I vårt område er det kjent at patruljene patruljerte frem til Sørfjordfjellet. I tilknytning til dette ble det bygd vaktbuer langs grensen hvor de ulike patruljene oppholdt seg. Samtidig ble det ført flyktninger mellom disse ulike vaktpostene.

Árran lulesamisk senter har allerede i 2000 gjennomført kulturhistoriske undersøkelser i Hellmobotn som inkluderer krigsminner. Det var disse kulturminnene som dannet grunnlaget for ny registrering av krigsminnene i området (Linda van der Spa 2013b). De registrerte krigsminnene er spor etter tyskernes vakthold, oppmurte vaktbuer, bunkere, skytestillinger og tufter etter telt. I følge informanter ble vaktbuene bygd av krigsfanger. Etter krigen ble vaktbuene og bunkerne brukt videre av lokalbefolkningen. Det er også gjennomført intervju av informanter om krigshistorien i Hellmobotn, men disse er dessverre ikke ennå transkribert.

Sørfjorden, lenger nord i Tysfjorden, var en annen av flere flyktningeruter til Sverige under krigen. Den ble brukt av flyktninger så tidlig som i 1940. Senere er det kjent at flere grupper både innenfor Tysfjord og folk utenfor regionen flyktet langs denne ruten. Árran har gjennom flere ulike prosjekt tidligere registrert krigsminnene i dette området. Det dreier seg om vaktstillinger og vaktbuer som tyskerne brukte under vaktholdet på fjellet. I tillegg skal tyskerne ha bodd nede i fjorden. Gjennom intervju av lokalbefolkningen er vi også blitt kjent med lokalhistorien i området

Drag var et sentralt område for tyskerne under 2. verdenskrig. Som en del av forsvaret satte tyskerne opp 12 kanoner, ammunisjons hus, betongkjellere og bunkere. I tillegg ble det arbeidet med jernbanen gjennom Drag, som skulle gå til Kirkenes. Tyskerne satte derfor opp en rekke bygninger og hadde flere fangeleirer her. Árran har foretatt registrering av flere av disse kulturminnene (Linda van der Spa 2013b).

På Korsnes og Tysnes var det et tysk kystfort med kanonstillinger. Området var sentralt under krigen for å ha kontroll over Vestfjorden. På begge stedene var fortene utstyrt med fire kanoner (10,5cm K 331 kanoner) med en rekkevidde på 1200 meter. Árran har foretatt kulturminneregistrering i området og påvist en rekke krigsminner (Linda van der Spa 2014 a og b).

Det er også gjort befaringer i Hamarøy kommune. Dette gjelder et område langs E6 langs Lillevatn

i nord til Kråkmo i sør. (Linda van der Spa 2013a).

Til sist kan det tas med at det er foretatt noen intervju av lokalbefolkningen knyttet til krigshistorien.

B – Utvikling av et formidlingsopplegg knyttet til kulturminnene – verdiskaping

1. Utvikling av kulturminneløype langs fluktrutene

Det er utviklet en kulturminneløype som kan benyttes av reiselivsaktører i en satsing på samisk reiseliv i området. Målsettingen var å sette fokus på en kulturminneløype langs en av fluktrutene som ble benyttet over til Sverige. Vi valgte ruten fra Sørfjorden til Sverige.

Bakgrunnen for at denne ruten ble valgt var blant annet at dette var en rute med god infrastruktur. Ruten er en del av grenseleden. Grenseleden er et samarbeidsprosjekt mellom Tysfjord kommune, Gällivare Kommune og Unna Tjerusj sameby. Grenseleden går fra Sørfjorden til Ritsem. Det er en strekning på 65 km. Leden er merket med steinvarder og skilt frem til Ritsem. Langs leden er det satt opp hytter med overnattingsmuligheter. Disse er plassert ved Brynvatnet og Krokvatnet. Ved Røysvatn finnes det hvilebuer der en kan søke ly om været blir dårlig. Over noen av elvene er det bygd bruer slik at de er lett å krysse.

Langs grenseleden finnes det rester etter fem ulike typer vaktbuer/stillinger brukt av tyskerne under sitt vakthold. Dette gjelder følgende kulturminner:

- Ved inngangen til Brynvatn er det en liten steinmur som informanter mener var en maskingeværstilling. Muren ligger nær dagens vei til fjells.
- Ved Kjerringvatn/Dappajávrrer er det kjent tre steinmurer som skal ha vært tyske vaktbuer. I følge informanter var veggene bygd av finerplater. De hadde dessuten tak og tregulv. For å holde varmen hadde de en ovn.
- Mellom Krokvatn og Røysvatn er det en mindre steinmur. Her skal det ha vært et tak av tre, mens det var jordgulv.

Det er også påvist:

- Trappetrinn ved veien opp til Brynvatn. De skal ifølge informanter være bygd av tyskerne

Det er i dag foretatt skilting av denne grenseleden på tre steder. Nede i Sørfjorden er det et skilt som møter folket når de kommer på land. Skiltet gir generell informasjon om grenselostrafikken. Det neste skiltet står ved Kjerringvatn, ved en av steinmurene, bygd av tyskerne og som fungerte som vaktbu under krigen. Det siste skiltet står ved hvilebuen ved Røysvatnet.

Det er i tillegg utviklet en folder med informasjon om den tilrettelagte krigsminneløypen. Folderne er på tre språk: samisk, engelsk og norsk. Folderen har en QR-kode der en kan få ytterligere informasjon om grenseleden. Folderen finnes på Árran lulesamisk senter. I tillegg er den sendt til Tysfjord kommune og hoteller i regionen slik at de kan reklamere for denne ruten. Det er også opprettet kontakt med et båtselskap som kan transportere folk fra Kjøpsvik og inn til Sørfjorden, eventuelt bli hentet fra Sørfjorden og ført ut av fjorden.

2. Tiltak for skjøtsel og vedlikehold

Det er utviklet en egen skjøtels plan for kulturminneløypen fra Sørfjorden til Sverige. Skjøtelsplanen følger vedlagt.

3. Restaurering av krigsminner

På ruten fra Sørfjorden er det ved Kjerringvatn flere tyske vaktbuer. Vi planla å restaurere en av disse vaktbuene. I tillegg planla vi å lage en utstilling om krigshistorien i en av disse vaktbuene. På grunn av at vi opplevde nedskjæringer i midler ble dette tatt ut av prosjektet.

4. Utstilling og annen type formidling

Det er utviklet en vandreutstilling om grenselostrafikken. Utstillingen tar opp ulike temaer knyttet til grenselostrafikken. Den ble offisielt åpnet våren 2015 (<http://www.arran.no/en-verdig-aapning-av-grenselosutstillinga.5755465-60861.html>). Etter dette har vi opplevd stor interesse fra musene i regionen og fra svensk side om å låne utstillingen. Den er nå på turne, der den sommeren 2015 var utstilt på Nordlandsmuseet, avdeling Steigen bygdetun. Utstillingen er i tillegg gjort tilgjengelig digitalt på følgende adresse:

[file:///C:/Users/oddmund.andersen/Downloads/Vandreutstillingen_liten_NY%20\(8\).pdf](file:///C:/Users/oddmund.andersen/Downloads/Vandreutstillingen_liten_NY%20(8).pdf)

Det er gjennomført digital historiefortelling og formidling, med to workshoper på Árran. Dette har resultert i flere digitale fortellinger om krigshistorien i vårt område, som kan finnes på www.digitaltfortalt.no. Deler av arbeidet med krigsminnene er formidler på nett, fortrinnsvis

gjennom bloggen vår www.krigsminner.blogspot.no, men også på egne nettsider, facebook og facebooksidene «Tysfjord før». Det er også gjennomført en historieseminar med Tysfjord lokalhistorielag om krigshistorien i Kjøpsvik i 2014.

5. Formidling til skoleklasser

En av målsettingene var å invitere skolene i Tysfjord på våre workshoper i digital historiefortelling, men denne delen av prosjektet lyktes ikke. Drag skole ble invitert og deltok på åpningen av vandreutstillingen produsert gjennom dette prosjektet. Dette prosjektet kan også danne utgangspunkt for senere formidlingsprosjekt rettet mot skolene.

6. Minnebauta

Et av delmålene var å etablere en minnebauta over grenselosene i Musken. Tysfjord kommune har imidlertid tatt over denne delen av prosjektet. Det har satt en minneplate på bautaen. Planen var å gjennomføre en offisiell markering av bautaen. Dette er utsatt på ubestemt tid. Ved avslutning av prosjektet er dette ennå ikke gjennomført.

7. Turismesatsing

I dag er kulturminneløypen godt tilrettelagt for bruk av reiselivsselskap knyttet til en eventuell turismesatsning. En av styrkene til løypa er at den følger grenseleden, som tidligere er tilrettelagt for kulturvandring. Dette omfatter flere forhold: Leden er godt merket. Det er bygd hytter langs leden som gir muligheter for overnatting, eller så kan man søke skjul i overbygg tilrettelagt langs løypen. Det er også bygd bruer over elvene slik at de er lette å krysse.

Gjennom dette prosjektet er det utviklet brosjyrer på norsk, samisk og engelsk som forteller om løypen. Brosjyren er distribuert til ulike reiselivsaktører i regionen, slik som ulike hotell. Det er dessuten gjort avtaler om båttransport inn og ut fjorden for de som ønsker å gå leden. Underveis i prosjektet har det vært kontakt med et lokalt reiselivsselskap som vurderte å bruke krigsminneløypen som en del av reiselivssatsningen, men dette er ennå ikke iverksatt. De tiltakene vi gjennomfører gir derfor et godt grunnlag for turismesatsing og reiselivsutvikling i Tysfjord.

8. Avslutningsseminar

Til sist kan det tas med at det ble gjennomført et seminar om krigshistorien på Årran i januar 2016. (<http://www.rran.no/krigsminneseminar.5831336-60822.html>). Seminaret markerte avslutningen

av dette krigsminneprosjektet samtidig som det var en offisiell åpning av krigsminneløypa. Seminaret var svært godt besøkt.

4.0 Konklusjon

Prosjektet har omfattet flere forhold. For det første er det gjort omfattende dokumentasjon av både ulike kulturminner samt at det er gjennomført noen intervju om krigshistorien. Prosjektet har også videreformildet kunnskap om krigshistorien i området. Det viktigste bidraget er at det er bygd en kulturminneløype fra Sørfjorden til svenskegrensen som følger grenseleden. Ved å følge leden er det mulig å få kunnskap en del av krigshistorien og om lostrafikken i området. Det er også gjennomført seminarer og kurs, samt digital formidling som har ført til økt kunnskap om krigshistorien. Disse tiltak har også åpnet for turismensatsning knyttet til kulturminneløypen.

Til slutt kan det nevnes at deler av de planlagte tiltak ikke ble gjennomført. Dette gjaldt restaurering av en vaktbu. Tiltaket ble ikke igangsatt på grunn av at vi fikk nedskjæringer i midler. Det ble ikke gjort noe med minnebautaen, siden Tysfjord kommune tok over prosjektet samt at skoleklasser ikke deltok i workshop om digitale fortellinger.

5.0 Liste over rapporter

- Linda van der Spa 2013a: Rapport fra registrering av krigsminner i Nord-Salten Del rapport I. September 2013.
- Linda van der Spa 2013b: Rapport fra registrering av krigsminner i Nord-Salten Del II. Drag, Tysfjord, 2013.
- Linda van der Spa 2014a: Rapport fra registrering av krigsminner i Nord-Salten. Del III. Korsnes, Tysfjord.
- Linda van der Spa 2014b: Rapport fra registrering av krigsminner i Nord-Salten. Del IV, Korsnes og Tysnes, Tysfjord.
- Skjøtselsplan for krigsminneløypen langs grenseleden -en flyktningrute fra Norge til Sverige og fra Sørfjorden til Ritsem. Av Oddmund Andersen

6.0 Litteratur

Marianne Neerland Soleim, Jens-Ivar Nergård og Oddmund Andersen 2015: Grenselos i grenseland. Samisk og norsk losvirksomhet i nordre Nordland og Sør-troms 1940-1945. Orkana akademiske.

7.0 Vedlegg

- Linda van der Spa 2013a: Rapport fra registrering av krigsminner i Nord-Salten Del rapport I. September 2013.
- Linda van der Spa 2013b: Rapport fra registrering av krigsminner i Nord-Salten Del II. Drag, Tysfjord, 2013.
- Linda van der Spa 2014a: Rapport fra registrering av krigsminner i Nord-Salten. Del III. Korsnes, Tysfjord.
- Linda van der Spa 2014b: Rapport fra registrering av krigsminner i Nord-Salten. Del IV, Korsnes og Tysnes, Tysfjord.
- Skjøtselsplan for krigsminneløypen langs grenseleden -en flyktningrute fra Norge til Sverige og fra Sørfjorden til Ritsem. Av Oddmund Andersen
- Gå i grenselosenes fotspor. Flyktningruten fra Sørfjorden til Sverige under 2. verdenskrig.
- Follow in the footsteps of the border guides. The refugee route from Sørfjorden in Tysfjord to Sweden during 2nd world war.
- Vátse báhtaridjij doalvoj luotajt. Báhtarimválkav Slabávuonas Divtasvuonan Sverigij maŋen væráltdoaro ájge.

**Skjøtselsplan for krigsmineløypen langs grenseleden - en flyktningrute
fra Norge til Sverige og fra Sørfjorden til Ritsem**
Av Oddmund Andersen

Innholdsfortegnelse

Innledning

Beskrivelse av grenseleden og krigsminneløypa

Litt kulturhistorie

Krigsminnene

Skilting

Vedlikeholdsansvar

Skjøtsel på kulturminnene langs grenseleden

Skjøtsel av kulturminnene og krigsminneløypa

Innledning

Høsten 2015 ble en krigsminneløype fra Sørfjorden og frem til Ritsem åpnet. Løypen følger grenseleden. Under krigen var denne leden en av flere flyktningrute fra Tysfjord til Sverige. Arran lulesamisk senter har foretatt skilting på tre steder langs denne leden for å fortelle om krigshistorien. Økt fokus på bruk av grenseleden fører sannsynligvis til økt bruk av leden. Det er derfor behov for å overvåke kulturminneløypen for å sikre at kulturminnene eller landskapet ikke forringes.

Beskrivelse av grenseleden og krigsminneløypa

Krigsminneløypa starter i bunnen av Sørfjorden. Det er ikke veiforbindelse inn til bunnen av fjorden slik at man er avhengig av båttransport for å komme frem til startpunkt for grenseleden. Fra Sørfjorden stiger leden raskt opp til høyfjellet, der den fortsetter gjennom et høyfjellslandskap inn i Sverige. Området har en rik vegetasjon, der fjellbjørkeskogen når helt opp til 800 meter. Leden er merket med steinvarder og firfaget skilt frem til Ritsem på svensk side av grensen. På norsk side er det små hytter med mulighet for overnatting langs grenseleden. Ved Røysvatn er det en hvilebu. Det er bygd bruer over de største elvene. Ved Ritsem på svensk side er det en fjellstue med muligheter for overnatting i sommermånedene.

Litt kulturhistorie

Flyktningruten fra Sørfjorden ble tatt i bruk allerede fra 1940. Det var ordfører i Narvik Teodor Broch som flyktet unna tyskerne. I løpet av krigen skal det ha vært flere som brukte denne flyktningruten. Tyskerne ble etter hvert klar over at det var mange som flyktet fra bunnen av fjorden og over til Sverige. De etablerte en tropp i Hellekofjorden. Herfra patruljerte de mellom de ulike fjordene. Etter hvert ble vaktholdet utvidet på flere måter. For det første etablerte de flere vaktlag i de ulike fjordene også i Sørfjorden. I tillegg patruljerte de langs grensen til Sverige. På fjellet bygde de vaktbuer på sentrale steder i landskapet hvor de holdt til i forbindelse med vaktholdet i fjellet.

Krigsminnene

Følgende krigsminner er kjent langs leden:

- 1 mindre vaktbu like ved veien og på vestsiden av Brynvatn.
- 2 vaktbuer ved Kjerringvatn
- 1 vaktbu mellom Kjerringvatn og Småsvartvatnene
- 1 vaktbu langs leden mellom Krokvatn og Røysvatn
- Trappetrinn ved veien opp til Brynvatn. De skal ifølge informanter være bygd av tyskerne

Vaktbuene fremstår som steinmurer bygd inn mot en bakkekant. Det er en åpning på en av sidene.

Skilting

Det er satt opp skilt på tre steder på norsk side av grensen. Alle skiltene står nær grenseleden.

1. For det første er det satt opp et informasjonsskilt nede i Sørfjorden, ved kaia. Det gir generell informasjon om grenselostrafikken.
2. Videre er det satt opp et skilt ved restene etter en av vaktbuene ved Kjerringvatn som forteller om det tyske vaktholdet under krigen.
3. Det siste skiltet står ved hvilebuen ved Røysvatn og forteller om de ulike flyktningrutene i Tysfjord.

Vedlikeholdsansvar

Krigsminnene er ikke fredet etter kulturminneloven. Målsettingen er likevel å ta vare på kulturminnene. De forteller om flyktninghistorien under 2. verdenskrig. Árran lulesamisk senter har ansvar for vedlikehold av disse kulturminnene og skiltene langs grenseleden.

Grenseleden er et samarbeidsprosjekt mellom Tysfjord kommune og Gällivare kommune. De har ansvar for selve leden med bygningsmassen.

Skjøtsel på kulturminner langs grenseleden

Hensikten med skjøtsel av kulturminnene er å:

- ivareta kulturminnene
- gi besøkende en positiv opplevelse av kulturminnene
- bidra til at kulturminnene og skiltene er i god stand

Skjøtsel av kulturminnene og krigsminneløypa

Grenseleden er en turløype som hovedsakelig brukes sommermånedene. Krigsminnene ligger inne i høyfjellet. En merking av løypene fører til økt trafikk langs leden i et sårbart landskap. Det skal derfor foretas en overvåking av kulturminne langs grenseleden. Det skal da vurderes:

- Tilretteleggingstiltakenes effekt på kulturmiljøet
- Fremtidig skjøtelseshov
- Mulige trusler mot kulturminneverdier
- Behov for avbøtingstiltak

Overvåking og tilstandsvurdering omfatter kontroll og tilstandsvurdering av alle kulturminnene som er kjent langs leden. Dette gir grunnlag for løpende å vurdere trusler og eventuelle behov for avbøtende tiltak. Trusler mot kulturminneverdier kan være:

- Uakseptabel slitasje grunnet ferdsel
- Skader
- Forsøpling

Overvåking omfatter følgende:

1. Skiltene:

- a. Påse at informasjonsskiltene er lesbare og estetisk tiltalende iht. opprinnelig utforming

2. Kulturminne:

- a. Påse at økt trafikk ikke fører til slitasje på kulturminnene
- b. Påse at kulturminner ikke skades
- c. Påse at kulturminnene ikke forsøples

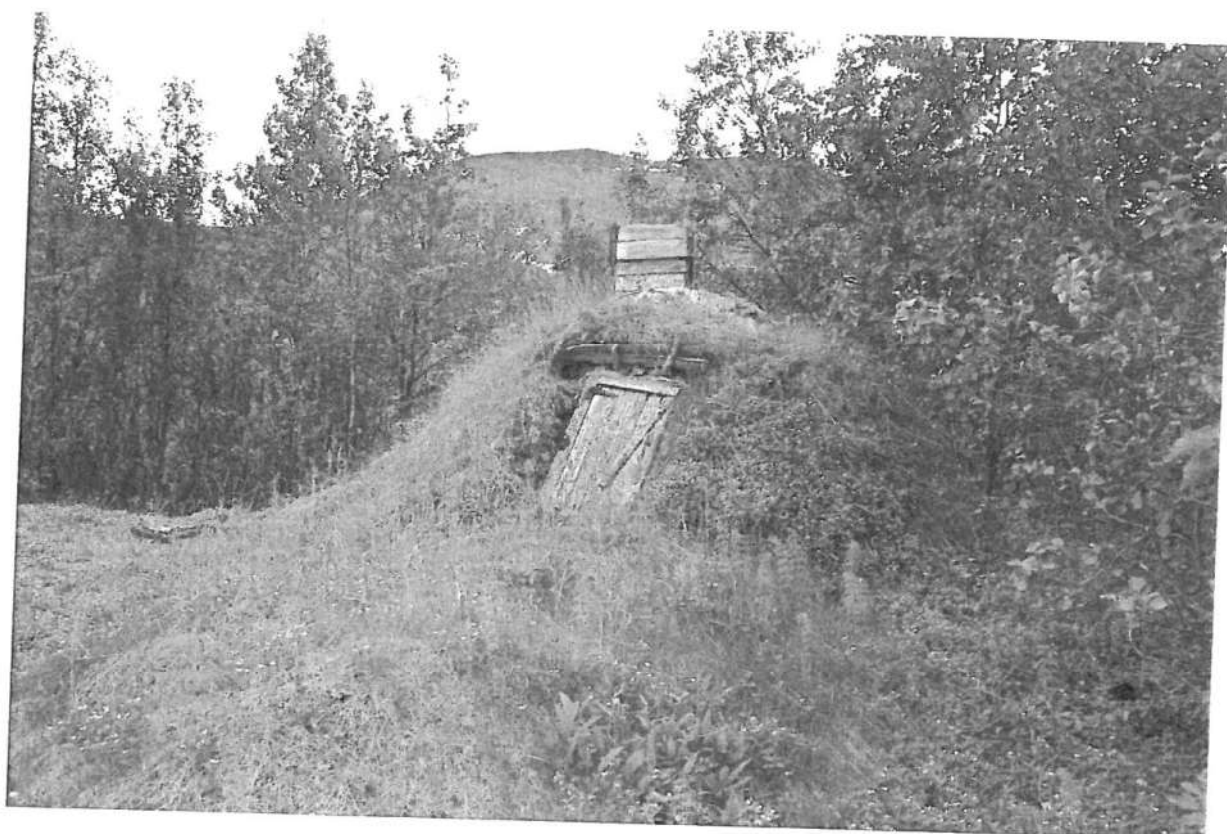
Hvor ofte skal overvåkning gjennomføres:

Kulturminnene ligger i høyfjellet med liten trafikk. Det er derfor ikke sannsynlig at de vil bli utsatt for stor slitasje. Det foreslås derfor at det foretas overvåkning hvert femte år.

Overvåkning gjøres av Árran lulesamisk senter. Det forutsettes at det tilføres eksterne midler for at overvåkingen kan gjennomføres. Tilsvarende forutsettes det at det tilføres eksterne midler om det er behov for vedlikehold eller restaurering av skilt eller kulturminner.

Befaring av kulturminner innenfor Hellmobotn med vekt på krigsminner
Registrator og rapportskriver: Oddmund Andersen

Dato: 3-5 juli 2013

Innledning:

Målsettingen med befaringen var å se flyktningruten og krigsminnene knyttet til flyktningruten. Befaringen ble gjort med helikopter. På turen deltok Inga Karlsen, Mikal Urheim og Erling Urheim. Det ble samtidig gjort intervju med Inga Karlsen og Mikal Urheim om krigen i Hellmofjorden (Intervju med Inga Karlsen og Mikal Urheim 2013).

Registeringer ved Måskåsgammen

1. Måskåsgammen:

Ligger på svensk side av grensen. Kalles på norsk side Måskåsgammen. Dette er en buestangsgamme.

Gps.: 33w 0576345 7521554

Mål innvendig: 3,5 x 3,4 (tvers over) meter. Avstand fra dør og til andre enden er 3,5 meter. Høyde er 1,75-1,8 meter. Døråpningen er i øst. På taket er det lagt et ekstra røykrør, bygd opp av 5 bord. På denne måten blir gammen 1 meter høyere.

Døra er 1,2 meter høy og 0,5 meter bred.

Dette er en buestangsgamme. Torven er falt av på sørsiden. Gammen ligger inne i et skogskratt et stykke unna stien. Her var flere gjenstander: Spade og øks. Inne ved døren lå en skje som vi tok med oss. Videre kan det nevnes at her var en ødelagt sag og et oppløst reinskinn.

I følge Mikal Urheim skal gammen ha vært bygd i 1942.

2. Teltboplass ved gammen.

GPS.: 5763681 7521512.

Her er et ildsted med dørstokk og spor etter teltduk. Mål: 5 x 5 meter. Fra nyere tid.

Registreringer ved Njallajaure

3. Kulturminner ved Njallajaure

GPS.:33 w 0572493 752936

På denne plassen er det groper som kan være fangstgroper.

Grop 1: 2 meter N-S x 2 meter øst-vest og 1 meter dyp.

Grop 2: 17 meter NØ for nr. 1. Mål: 2 meter N-S og 2 meter Ø-V, 1 meter dyp.

Grop 3: Den ligger 5 meter nord for nr. 2. Mål: 2 meter N-S og 1,5 meter Ø-V.

Registreringer ved Kanonen og opp mot Gussajávrrre

4. Vaktbunker

GPS. 33w 0568370/ 7522826.

Bunkeren har firkantet form. Her ses rester etter stokker til tak. Bunkeren ligger midt i en stigning opp mot Gussajávrrre. Den er bygd mot et berg, med god utsikt mot vest.

Bunkeren ligger mellom Nuortakrágge og Steinbrua. Inngang i sør på bunkeren.

Sør for denne bunkeren er det en leir med gammer i Nuortakrágge.

Tidligere registrert som nr. 6- EM2 (Linda van der spa 2013).

5. Vaktbunker

GPS. 33w 0567608 7522393

Rektangulær bunker som ligger ved Kanonen. Den er 1,7 x 1,8 meter høy. Den ligger rett ved stien til fjells (Sverige). Kommer man opp her er den umulig å se bunkeren på forhånd, før man passerer den.

Tidligere registrert som registrering nr. 4 (Linda van der Spa 2013).

6. Vaktbunker

GPS.: 33w 0567709 7522505

Rektangulær bunker som ligger ved Kanonen. Veien er 10-15 meter fra bunkeren.

Tidligere registrert som nr. 5 (Linda van der Spa 2013).

Registreringer ved Hievstenjåvrre

7. Vaktbunker

GPS.: 33 w 0564267 7517243

Bunkeren er rektangulær.

Utvendig mål: 7,3 x 5,25 meter

Innvendig mål: 4,45 x 3 meter

Åpning i NV da muren her er lavere. Kan taket hatt stein? Kanskje for å holde treverket på plass.

Bunkeren er bygd mot fjellet. Hievstenjåvrre ligger i øst.

den 3. juli 2013

8. Vaktbunker

GPS.: 33 w 0564264 7517054

Bunkeren har firkantet form. Den er bygd mot fjell i Vestsørvest. Det er utgang i Østnordøst.

Mål: 4 meter N-S og 5,4 meter Ø-V

Innvendig mål: 3 meter N-S og 3,8 meter Ø-V.

Veggene er bygd av torv og stein. Den har en høyde på 0,7x0,8 meter. Det er en døråpning på 0,6-0,7 meter. Den er bygd mot et berg.

Bunkeren har god utsikt mot nord og utsyn mot Hievstenjåvrre.

Registeringer ved Tjudehårro

9. Vaktbunker

Gps.: 33w 0563403 7519590

Bunkeren har vindu/skyteskår i VNV. Åpning i VNV. Her ses en stokk av furu, som sannsynligvis kommer fra taket.

10. Vaktbunker

Gps.: 0563423 7519604

Det er en firkantet bunker. Den har åpning i vest. Det er utsikt mot Hellmofjorden i vest. Bunkeren er bygd inn mot fjellet og med god utsikt mot Hellmofjorden i NV.

Registrering av Gárjelsláhpa

11. Gárjelsláhpa

GPS.: 33w 0564268 7522802

Her ble sovjetiske krigsfanger gjemt under 2. verdenskrig (Soleim et al 2015). Den ligger mot fjellryggen øst for gårdene i Hellmobotn.

Helleren er orientert NV-SØ.

Mål: Det er størst åpning i SØ. I dråpefallet er helleren 1,2 meter. I NV er åpningen 1,05 meter i dråpefallet. Den er 13,4 meter lang i åpningen. Helleren består av en flat stein som ertørr. Det har derfor vært en fin heller.

FOTOLISTE

Fylke /kommune: Nordland/Tysfjord

Dato: 2013

Prosjekt: Registrering av kulturminner innenfor Hellmobotn med vekt på krigsminner

Fotograf: Oddmund Andersen

Fotonr.	Reg. nr.	Motiv
	Nr. 1	Måskåsjgammen
	Nr. 1	Måskåsjgammen
	Nr. 2	Teltboplass ved gammen
	Nr. 3	Grop ved Njallajaure
	Nr. 3	Grop ved Njallajaure
	Nr. 4	Vaktbunker
	Nr. 5	Vaktbunker- ved kanonen
	Nr. 6	Vaktbunker-ved Kanonen
	Nr. 7	Vaktbunker ved Hievstenjávrrre
	Nr. 8	Vaktbunker ved Hievstenjávrrre
	Nr. 9	Vaktbunker ved Tjudehårro
	Nr. 10	Vaktbunker ved Tjudehårro
	Nr. 11	Garjelsláhpa
	Nr. 12	Garjelsláhpa

Nr. 6

Nr. 7

Nr. 8

Nr. 10

Nr. 9

Nr. 11

Nr. 11a

Måskåsjgammen

Nr. 1-Måskåsjgammen

Nr. 2

Nr. 3a

nr. 3b

Nr. 4

Nr. 5

RAPPORT FRA REGISTRERING AV KRIGSMINNER I NORD-SALTEN

DEL IV KORSNES OG TYSNES, TYSFJORD

Prosjekt:	Krigsminner i Nord-Salten
Fylke	Nordland
Kommune:	Tysfjord
Sted:	Korsnes
Dato for registrering:	13.05.2014
Registrator:	Linda van der Spa og Lis-Mari Hjortfors
Rapport utarbeidet av:	Linda van der Spa

1. Bakgrunn

Årran lulesamisk senter (Årran) gjennomfører fra 2013-2015 verdiskapingsprosjektet «Krigsminner i Nord-Salten som ledd i verdiskaping på kulturminneområdet». De konkrete verdiskapingstiltakene omfatter blant annet dokumentasjon og restaurering av kulturminner, utarbeidelse av skjøtselstiltak og skjøtelsplan, utvikling av kulturminneløype, samt ulike typer formidling.

I forbindelse med prosjektet ble det gjennomført registrering av krigsminner i Tysfjord og Hamarøy sommeren og høsten 2013. Det er tidligere utarbeidet tre rapporter fra feltarbeidet: en rapport for de første registreringene som ble gjennomført i perioden juli-september (del I), en for registreringene på Drag i oktober 2013 (del II) og en for feltarbeidet på Korsnes i april (del III). Rapporten fra årets registrering skal danne grunnlag for videre arbeid med verdiskapingsprosjektet.

Med på befaringen var informantene Tormod Bredesen og Kjell Hveding. Befaringen hadde fokus på å danne seg et inntrykk av området og hva som finnes, beskrivelsene av hvert kulturminne er derfor ikke særlig detaljert. Vi hadde fokus på foto og kartavmerking, slik at de kan legges inn i Askeladden. Vi har registrert de fleste og største anlegg, men det finnes enda noen strukturer som ikke er registrert og dermed heller ikke med i denne oversikten. Vår befaring foregikk over en dag, skal man gjøre en nøyaktig registrering så må man avsette langt mer tid enn dette. Det kan komme i en senere fase. På Sørøya var det flere krigsminner som ikke ble registrerte (pga tidsnød). I tillegg til det vi har registrert finnes flere bunkere, tunell, kanonstilling og murbygninger.

2. Kort om kulturhistorie

Under 2. verdenskrig var kontrollen med jernmalmeksporten fra havna i Narvik av stor betydning. Batterie Korsnes / Korsnes fort (Art.Gruppe V/973 Korsnes) er en del av det tyske forsvaret av innløpet til Ofotfjorden. Korsnes ligger ytterst i Tysfjord, på fjordens vestsida. Sammen med Tysnes har området vært sentralt under andre verdenskrig, for å ha kontroll over Vestfjorden og innseilinga til Ofotfjorden, samt innseilinga til Tysfjord. På Nes, på den andre siden av Vestfjorden finnes tilsvarende anlegg. Korsnes var også med i planene om jernbane nordover, det var planlagt lokstasjoner både på Korsnes og Skarberget. Det har også vært fangeleire både på Korsnes og Tysnes.

En del av Atlanterhavsvollen

Hitler beordret byggingen av Atlanterhavsvollen som et vern mot en invasjon i vest. Det som var noen streker på et kart, fremsto etter hvert som den lengste forsvarslinja i moderne tid, anleggene på Korsnes er en del av Atlanterhavsvollen. På Wikipedia står følgende om Atlanterhavsvollen:

«Forsvarslinjen ble beordret bygget i 1941 da Adolf Hitler skrinla invasjonen av Storbritannia og rettet blikket østover. Linjen besto kort fortalt av en sammenhengende kjede av flere hundre kystfort som var tenkt å skulle stoppe en eventuell alliert invasjon.»

(<http://no.wikipedia.org/wiki/Atlanterhavsvollen>)

Det finnes flere hundre forskjellige standardiserte bunkertyper, såkalte Regelbau, som ble satt opp som en del av Atlanterhavsvollen, flere av disse på Korsnes. I tillegg finnes det mange spesialkonstruksjoner, som er tilpasset det enkelte anlegg, samt en del som kalles Vf. Vf er en forkortelse for

Verstärkt feldmessig, som betyr feltmessig forsterket. Regelbaubunkere skulle tåle ulike påkjenninger og de ble oppdelt i flere kategorier, den vanligste var Klasse B med en veggtykkelse på 2 meter. På permanente fronter som Atlanterhavsvollen, ser man utstrakt bruk av de største bunkere og fjellanlegg.

Om «HKB Tysnes»

Om anlegget ute på Tysnes/Sørøya skriver Thomas Lillevoll følgende: «*HKB (Heeres küsten batterie) 61/973 Tysnes var stridsklar i juli 1941 på Sørøya. Batteriet var oppsatt med 4 stk. 10,5cm K331 franske kanoner med en rekkevidde på 12 000 meter... Tyskerne bygde bru her og den ser man enda rester etter. Det ble og forsøkt bygd kaianlegg, noe som mislyktes og skrinlagt. På batteriplassen finner man i dag blant annet rester etter flere brakker, kanonstillinger med dreieplate på sin plass, luftvernstillinger, lyskasterstilling nede ved sjøen, RS58 Ringstand, MG-stillinger, flere mindre bunkere og ammunisjonslagre.*» (<http://thomaslillevoll.net/index.php/1272178>)

Sørøya ble etter krigen benyttet av det norske forsvaret, det antas derfor at ikke alle krigsminnene er fra andre verdenskrig. Thomas Lillevoll skriver: «Det ble i 1948/1949 bygget en bunker midt i batteriområdet og denne kan man fort anta er den tyske kommandoplassen. Bunkeren ble sannsynlig brukt av Luftvakta som Heimevernet betjente i samarbeid med Luftforsvaret. En tilsvarende bunker er å finne på Skrova. Luftvaktas oppgave var å oppdage og lokalisere fiendtlige fly og fartøy samt rapportere dette høyere opp i forsvarets systemer.» (<http://thomaslillevoll.net/index.php/1272178>)

Kilder:

Thomas Lillevoll, www.thomaslillevoll.net

<http://no.wikipedia.org/wiki/Atlanterhavsvollen>

http://www.atlantikwall-research-norway.de/HKB_Korsnes.html#Anchor-HK-38129

3. Registrerte kulturminner

Lokalitet 1	
Består av 1 enkeltminne, en brakketomt.	
EM1 Brakketomt Koordinater, UTM Sone 33 W: 543165/7571158, +/- 4 m	Består av brakketomt, sees som en nedgravning i terrenget. Deler av pipa ligger igjen.
Lokalitet 2	
Består av 4 enkeltminner, et lite murhus, to mulige vaktbuer og en mulig halvferdig vaktbu. Ligger på en høyde i terrenget, med god utsikt over sjøen og området rundt.	
EM1	Lite murhus med skrått tak, 1,20 x 1,70 m, høyde 1-1,5 m. Åpning uten dør, to mulige lufteluker på bakveggen. Mulig lager. Bakveggen

Koordinater, UTM Sone 33 W: 543060 / 7571355, +/- 4 m	ligger inntil berg.
EM2 Bunker Koordinater, UTM Sone 33 W: 543037 / 7571362, +/- 3 m	Mulig vaktbu med løpegrav. Gjengrodd.
EM3 Koordinater, UTM Sone 33 W: 543038/7571364, +/- 3 m	Tørrmurt vaktbu. Ligger på en høyde i terrenget, ca 2 m NØ for EM2.
EM4 Koordinater, UTM Sone 33 W: 543041/7571376, +/- 3 m	
Lokalitet 3 Består av 3 enkeltminner, en bunker, et lite murhus og en vaktbu. God utsikt fra sjøen fra lokaliteten.	
EM1 Bunker Koordinater, UTM Sone 33 W: 543029/7571390, +/- 6 m	Bunker med løpegrav. Murt inngangsparti og murt rom innvendig. Tretak som i dag er sammenrast. Bygd slik at den nesten går i ett med terrenget. Bevokst med mose og furutrær.
EM2 Bunker Koordinater, UTM Sone 33 W: 5443008/7571394, +/- 6 m	Vaktbu, murt av stein. Ingen tak synlig. Vokser ei lita bjørk inne. Ligger på en høyde med god utsikt over sjøen. Noe mosebevakst. Omgitt av furutrær.

EM3 Lite murhus Koordinater, UTM Sone 33 W: 0543005/7571379, +/- 3 m	Lite murhus, delvis sammenrast, under halvparten står igjen. Ca mål 1,50 x 2 m, høyde 1-1,5 m. Skrått tak. Omgitt av mose, lyng og furuskog.
---	--

Lokalitet 4

Består av 2 enkeltminner, 1 vaktbu og 1 bunker med løpegrav.

EM1 Vaktbu Koordinater, UTM Sone 33 W: 0543005/7571419, +/- 3 m	Vaktbu, anlagt mellom 2 berg, delvis oppmurt. Omgitt av furutrær, mose og lyng. Ligger på en høyde med god utsikt over sjøen.
EM2 Bunker Koordinater, UTM Sone 33 W: 0543018 / 7571428, +/- 3 m	Bunker med løpegrav, som delvis består av naturlig fjell, delvis oppmurt. Nett over løpegrava, slik at den må ha vært kamuflert.

Lokalitet 5

Består av 2 enkeltminner, to bunkere.

EM1 Bunker Koordinater, UTM Sone 33 W: 0542942/7571418, +/- 3m	Bunker, 2 innganger og løpegrav til en annen bunker (Lok 5 EM2). Deler består av naturlig fjell, resten oppmurt. Omgitt av furutrær, mose og lyng.
EM2 Bunker Koordinater, UTM Sone 33 W: 0542928/7571414, +/- 3 m	Bunker med løpegrav til en annen bunker (Lok5 EM1). Deler består av naturlig fjell, resten oppmurt. Omgitt av furutrær, mose og lyng.

Lokalitet 6

Består av 3 enkeltminner: 1 mulig lager og 2 skytterstillinger.

EM1 Koordinater, UTM Sone 33 W: 0542915/7571416, +/- 3 m	Oppmurt bygning, muligens brukt som lager. Løpegrav frem til åpningen. Deler av nedrast tak ser ut til å ligge inni.
EM2 Koordinater, UTM Sone 33 W: 0542902/7571410, +/- 3 m	Skytterstilling, sees som en oval steinring som ligger på en høyde i terrenget. Bevokst med mose og lyng.
EM3 Koordinater, UTM Sone 33 W: 542902/7571410, +/- 3 m	Skytterstilling, sees som en rektangulær steinmur som ligger på en høyde i terrenget. Delvis bevokst med mose og lyng.

Lokalitet 7

Består av 3 enkeltminner, 2 vaktbuer og 1 skytterstilling.

EM1 Koordinater, UTM Sone 33 W: 0542930/7571442, +/- 3 m	Vaktbu, murte vegger, rektangulær. Åpent tak. Delvis bevokst med mose og lyng. Ligger på en høyde med god utsikt over sjøen.
EM2 Koordinater, UTM Sone 33 W: 0542948/7571447, +/- 3 m	Vaktbu med løpegrav. Oppmurte steinvegger. I dag er taket åpent, men kan ha vært tildekket tidligere. Ligger noe streng i området
EM3	Skytterstilling, sees som en mur bygd opp inntil et berg. God utsikt. Noe mose- og lyngbevokst. Vokser ei furu i kulturminnet.

Koordinater, UTM Sone 33
W:

0542953/7571429, +/- 3 m

Lokalitet 8

Består av 1 enkeltminne

EM1 Bunker

Koordinater, UTM Sone 33
W:

0543152/7571298, +/- 10
m

Bunker, med en intakt vei som leder frem til bunkeren. Bygd inn i en naturlig berghylle. Murt inngangsparti og murt innvendig.

Lokalbefolkningen forteller at de før i tiden pleide å ha speidermøter i denne.

Lokalitet 9

Består av 1 enkeltminne.

EM1 Murhus

Koordinater, UTM Sone 33
W:

0543117/7571253, +/- 3 m

Lite murhus, ca 1,5 x 2 m, høyde ca 1-1,5 m. Initialene «H. Meijer» over inngangspartiet.

Lokalitet 10

Består av 2 enkeltminner.

EM1

Koordinater, UTM Sone 33
W:

0543083/7571246, +/- 3 m

Består av 2 steinmurer som ligger tett inntil hverandre, den ene sirkelrund og den andre rektangulær. Uviss funksjon, men den rektangulære kan ha vært en vaktbu. Ligger på høyden over et tidligere minefelt fra samme tid.

EM2

Koordinater, UTM Sone 33
W:

0543058/7571237, +/- 3 m

Bunker og vaktpost som ligger i nærheten av hverandre. Vaktposten sees som en mur som er bygd inntil berget. Ligger over området hvor det har vært minefelt.

EM3

Skytterstilling, steinmur lagt inntil en berghylle.

Koordinater, UTM Sone 33
W:

0543053/7571255, +/- 3 m

Lokalitet 11

EM1 Murhus

Koordinater, UTM Sone 33
W:

0543053/ 7571245, +/- 3 m

Lite murhus, rektangulært. flatt tak, i dag bevokst med mose og små furutrær.

Lokalitet 12

Består av 1 enkeltminne, en vei som leder frem til lokalitet 8.

EM1

Koordinater, UTM Sone 33
W:

0543214 / 7571255, +/- 3
m

Vei som leder frem til lokalitet 8. Mose og lyngbevokst, men steinene sees tydelig fra siden.

Lokalitet 13

Består av 1 enkeltminne.

EM1:

Koordinater, UTM Sone 33
W:

0543382/7571248, +/- 3 m

Lite murhus, rektangulært.

Lokalitet 14

Består av 1 enkeltminne, en slette for tankminer

EM1

Koordinater, UTM Sone 33
W:

542400/7571761, +/- 7 m

Slette hvor det har vært tankminer, ser i dag forsenkninger på sletta, etter å ha gravd opp minene etter krigen.

Ligger i Herøyvika, V for veien mellom Korsnes og Tysnes.

Lokalitet 15

Består av 1 enkeltminne, delene etter en kai.

EM1: Kai Koordinater, UTM Sone 33 W:	Restene etter det som har vært et kaianlegg lagd av tyskerne. Ligger i vannkanten, ca 1 km NØ for Tysnes.
EM2: Kai Koordinater, UTM Sone 33 W: 0540129/7572767, +/- 3 m	Vei som fører ned til kai (EM1)

Lokalitet 16

Består av 4 enkeltminner.

EM1: Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W: 0539591/7572152, +/- 3 m	Grunnmur, muligens etter tysk brakke. Rektangulær ca 14 x 8 m, 2 rom.
EM2: Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W: 0539608/7572166, +/- 5 m	Grunnmur, muligens etter tysk brakke. 3-4 rom.
EM3: Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W: 0539623/7572188, +/- 4 m	Grunnmur, muligens etter tysk brakke. 3-4 rom. Ligger en del skrot inni, fra nyere tid. Rektangulær, ca 14 x 6 m, samt et «siderom».

Lokalitet 17

EM1: Kjeller Koordinater, UTM Sone 33 W: 0539545/7572227, +/- 3 m	Kjeller. Lite synlig utenfra, overgrodd av gress. Innvendig fylt med vann og avfall. I alle fall 1 vindu.
EM2: Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W: 0539568/7572208, +/- 3 m	Grunnmur, muligens etter tysk brakke. Rektangulær, ca 14 x 6 m.

Lokalitet 18

1 enkeltminne

EM1: Bro Koordinater, UTM Sone 33 W: 0539417/7572307, +/- 3 m 0539321/7572312, +/- 3 m	Rester etter en bro, påler og mur, som har vært forbindelsen mellom Tysnes og Sørøya.
--	---

Lokalitet 19

Består av 1 enkeltminne, en grunnmur som ligger på SØ-siden av Sørøya, med god utsikt til Tysnes. Skal man komme seg til Sørøya må man planlegge, da det bare er mulig å komme seg over ved lavvann. Det ligger flere grunnmurer etter ulike bygninger på rekke og rad lang strandlinja på Sørøyas SØ-side, langs det som skal ha vært en «gate» under krigen. Best synlig tidlig vår da området ellers er overgrodd av gress og annen vegetasjon.

EM1: Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W: 0539176/7572370, +/- 3 m	Grunnmur. Delvis overgrodd av gress, men noen deler (muligens pipa) ligger godt synlig.
---	---

Lokalitet 20

Består av 1 enkeltminne, en grunnmur som ligger på SØ-siden av Sørøya, med god utsikt til Tysnes. Skal man komme seg til Sørøya må man planlegge, da det bare er mulig å komme seg over ved lavvann. Det ligger flere grunnmurer etter ulike bygninger på rekke og rad lang strandlinja på

Sørøyas SØ-side, langs det som skal ha vært en «gate» under krigen. Best synlig tidlig vår da området ellers er overgrodd av gress og annen vegetasjon.

EM1: Grunnmur

Koordinater, UTM Sone 33
W:
0539139/7572353, +/- 3 m

Grunnmur med flere rom og deler av pipe synlig. Overgrodd av gress. Et lite kjellerrom er godt synlig (vokser einer i kjellerrommet)

Lokalitet 21

Består av 2 enkeltminner. Ligger på SØ-siden av Sørøya, med god utsikt til Tysnes. Skal man komme seg til Sørøya må man planlegge, da det bare er mulig å komme seg over ved lavvann. Det ligger flere grunnmurer etter ulike bygninger på rekke og rad lang strandlinja på Sørøyas SØ-side, langs det som skal ha vært en «gate» under krigen. Best synlig tidlig vår da området ellers er overgrodd av gress og annen vegetasjon.

EM1: Grunnmur

Koordinater, UTM Sone 33
W:
0539104/7572334, +/- 4
m

Grunnmur. Overgrodd av gress, men deler av muren er synlig.

EM2 Mur

Koordinater, UTM Sone 33
W:
0539093/7572322, +/- 3 m

Kvadratisk mur. Ligger ca 25 m VSV for EM1.

EM3: Kjellermur

Koordinater, UTM Sone 33
W:
0539078/7572331, +/- 3 m

Kjellermur. Overgrodd av gress og einer. Ligger ca 20 m VNV for EM2. Ligger en ovn i området.

Lokalitet 22

Består av 2 enkeltminner. Ligger på SØ-siden av Sørøya, med god utsikt til Tysnes. Skal man komme seg til Sørøya må man planlegge, da det bare er mulig å komme seg over ved lavvann. Det ligger flere grunnmurer etter ulike bygninger på rekke og rad lang strandlinja på Sørøyas SØ-side, langs det som skal ha vært en «gate» under krigen. Best synlig tidlig vår da området ellers er

overgrodd av gress og annen vegetasjon.

EM1:

Mur

Koordinater, UTM Sone 33
W:

0539064/7572310, +/- 4 m

Koordinater, UTM Sone 33
W:

0539042/7572301, +/- 3 m

Grunnmur, stor og rektangulær. Vokser et stort tre i midten. Ligger en jerngryte i området.

Lokalitet 23

Består av 2 enkeltminner. Ligger på SØ-siden av Sørøya, med god utsikt til Tysnes. Skal man komme seg til Sørøya må man planlegge, da det bare er mulig å komme seg over ved lavvann. Det ligger flere grunnmurer etter ulike bygninger på rekke og rad lang strandlinja på Sørøyas SØ-side, langs det som skal ha vært en «gate» under krigen. Best synlig tidlig vår da området ellers er overgrodd av gress og annen vegetasjon.

EM1: Mur etter arrest

Mur etter det som i følge informanter har vært arrest.

Koordinater, UTM Sone 33
W:

0539025/7572308, +/- 3 m

EM2:

Tilnærmet kvadratisk mur, høyde på mur ca 1,80 m.

Koordinater, UTM Sone 33
W:

05390161 / 7572308, +/- 3
m

Lokalitet 24

Består av 1 enkeltminne. Ligger på SØ-siden av Sørøya, med god utsikt til Tysnes. Skal man komme seg til Sørøya må man planlegge, da det bare er mulig å komme seg over ved lavvann. Det ligger flere grunnmurer etter ulike bygninger på rekke og rad lang strandlinja på Sørøyas SØ-side, langs det som skal ha vært en «gate» under krigen. Best synlig tidlig vår da området ellers er overgrodd av gress og annen vegetasjon.

EM1:

Grunnmur med kjellerrom. Overgrodd av trær.

Koordinater, UTM Sone 33 W: 0539011 / 757288, +/- 3 m	
EM2 Koordinater, UTM Sone 33 W: 0538999 / 7572280, +/- 3 m	Grunnmur etter stor brakke. Deler av pipa ligger igjen, denne har vært dekorert, med påmalt «teglstein», av den grunn er dette en mulig offiserbrakke. Vokser gress og einer inni.
Lokalitet 25 Består av 1 enkeltminne. Ligger på SØ-siden av Sørøya, med god utsikt til Tysnes. Skal man komme seg til Sørøya må man planlegge, da det bare er mulig å komme seg over ved lavvann. Det ligger flere grunnmurer etter ulike bygninger på rekke og rad lang strandlinja på Sørøyas SØ-side, langs det som skal ha vært en «gate» under krigen. Best synlig tidlig vår da området ellers er overgrodd av gress og annen vegetasjon.	
EM1: Koordinater, UTM Sone 33 W: 0538981/7572261, +/- 3 m	Grunnmur etter brakke, nedrast pipe ligger inni. Overgrodd med gress, mose og noe einer.
Lokalitet 26 Består av 1 enkeltminne. Ligger på SØ-siden av Sørøya, med god utsikt til Tysnes. Skal man komme seg til Sørøya må man planlegge, da det bare er mulig å komme seg over ved lavvann. Det ligger flere grunnmurer etter ulike bygninger på rekke og rad lang strandlinja på Sørøyas SØ-side, langs det som skal ha vært en «gate» under krigen. Best synlig tidlig vår da området ellers er overgrodd av gress og annen vegetasjon.	
EM1: Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W: 0538948/7572216, +/- 4 m	Grunnmur etter tysk brakke, ca 10 x 13 m. I alle fall 5 rom. Nedrast pipe, og delen av en ovn ligger inne. Den ene delen er overgrodd av gress, den andre delen godt synlig (den delen som vender ut om sjøen).
Lokalitet 27	

Består av 1 enkeltminne. Ligger på SØ-siden av Sørøya, med god utsikt til Tysnes. Skal man komme seg til Sørøya må man planlegge, da det bare er mulig å komme seg over ved lavvann. Det ligger flere grunnmurer etter ulike bygninger på rekke og rad lang strandlinja på Sørøyas SØ-side, langs det som skal ha vært en «gate» under krigen. Best synlig tidlig vår da området ellers er overgrodd av gress og annen vegetasjon.

EM1: Grunnmur	Grunnmur etter tysk brakke. Overgrodd med gress. Pipe som fortsatt står.Ovn som det står «AS KRÅKERØY VERK». Ligger i sjøkanten på Sørøyas SØ-side. Ligger piggråd i området.
Koordinater, UTM Sone 33 W:	
0538926/7572188, +/- 4 m	

Lokalitet 28

1 enkeltminne, lokalisert til en høyde på Sørøyas vestlige halvdel.

EM1: Grunnmur	Grunnmur med kjeller.
Koordinater, UTM Sone 33 W:	
0538801/7572184, +/- 3 m	

Lokalitet 29

1 enkeltminne, lokalisert til en høyde på Sørøyas vestlige halvdel.

EM1:	Mur etter det vi først trodde var toaletter, men som informanter kan fortelle har vært arrest. 2 små rom, veggen imellom er nedrast. Høyde på mur ca 2 meter.
Koordinater, UTM Sone 33 W:	
0538775/7572183, +/- 3 m	

Lokalitet 30

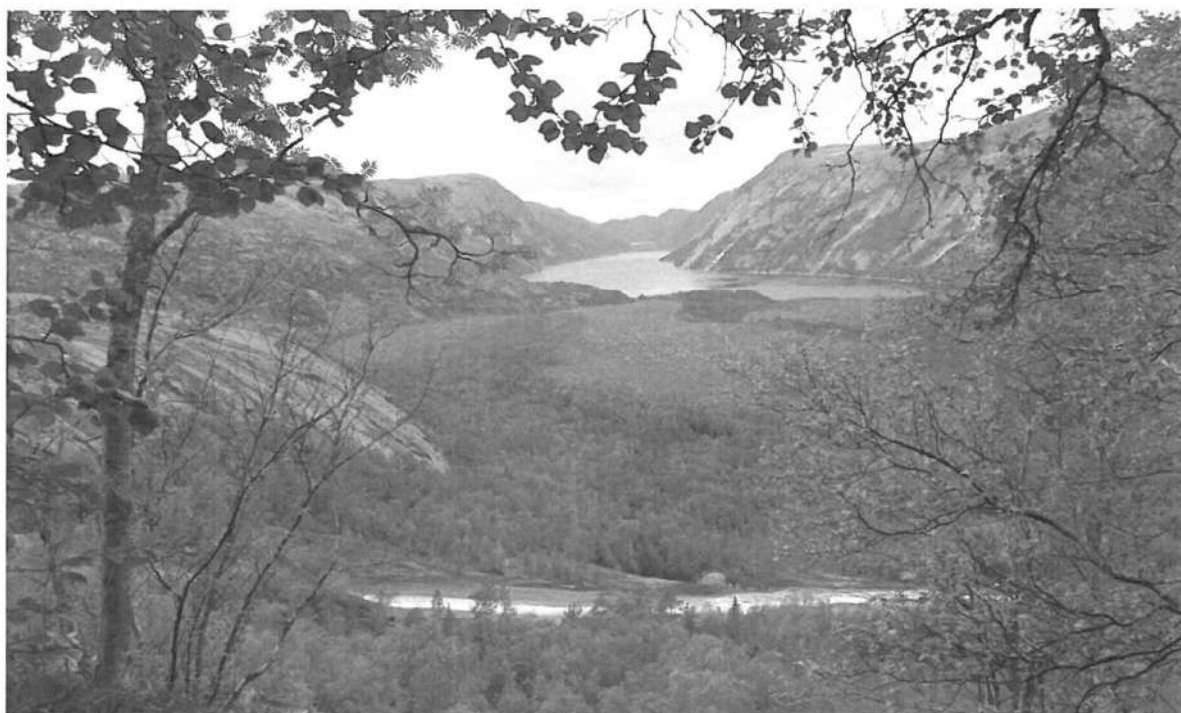
lokalisert til en høyde på Sørøyas vestlige halvdel.

EM1:	Bunkers
Koordinater, UTM Sone 33 W:	

0538766/7572162, +/- 4 m	
EM2: Koordinater, UTM Sone 33 W: 0538768/75772140, +/- 7 m	Tunell og bunkersanlegg.
Lokalitet 31 Lokalisert til en høyde på Sørøyas vestlige halvdel.	
EM1: Koordinater, UTM Sone 33 W: 0538734/7572126, +/- 5 m	Kanonstilling, bunker, tunell og løpegrav.
Lokalitet 32 Lokalisert til en høyde på Sørøyas vestlige halvdel.	
EM1: Koordinater, UTM Sone 33 W: 0538696/7572152, +/- 3 m	Bunker med nedrast tak, bygd inn i berget med tak av betong.
Koordinater, UTM Sone 33 W: 05386811/7572165, +/- 4 m	Sammenrast buker evt vaktbu.
Lokalitet 26 Består av 1 enkeltminne, lokalisert til en høyde på Sørøyas vestlige halvdel.	
EM1:	Kanonstilling som ligger på toppen av Sørøya, med svært god utsikt

Koordinater, UTM Sone 33 W: 0538667/7572179, +/- 4 m	over Vestfjorden.
---	--------------------------

RAPPORT FRA REGISTERING AV KRIGSMINNER I NORD-SALTEN

DELARPPORT I SEPTEMBER 2013

Prosjekt:	Krigsminner i Nordsalgen som ledd i verdiskaping på kulturminne-området
Fylke	Nordland
Kommune:	Tysfjord og Hamarøy
Sted:	Hellomofjorden, Hellemofjellet, Lillevatn, Tømmerneset, Kråkmoområdet
Dato for registrering:	Juli og septbemer 2013
Registrator:	Linda van der Spa, Oddmund Andersen, Arne Håkon Thomassen
Rapport utarbeidet av:	Linda van der Spa

- 1. Innledning**
- 2. Kort om krigshistorie**
- 3. Registrerte krigsminnelokaliteter**
- 4. Kjente krigsminner som ikke er registrert**
- 5. Oppsummering**

1. Innledning

Árran lulesamisk senter (Árran) har fått midler fra Sametinget, Riksantikvaren og Nordland fylkeskommune til verdiskapingsprosjektet «Krigsminner i Nord-Salten som ledd i verdiskaping på kulturminneområdet». De konkrete verdiskapingiltakene omfatter blant annet dokumentasjon og restaurering av kulturminner, utarbeidelse av skjøtselstiltak og skjøtelsesplan, utvikling av kulturminneløype, samt andre typer formidling.

Det geografiske virkeområdet er primært Tysfjord og Hamarøy, med spesiell fokus på kulturminner knyttet til grenselos- og flyktningetrafikken, men også krigsminner fra andre steder i kommunene (konkretiseres etterhvert).

I forbindelse med prosjektet ble det gjennomført registrering av krigsminner i Tysfjord og Hamarøy i perioden juli til september 2013. Denne rapporten (samt delrapport II) fra årets registrering skal danne grunnlag for videre arbeid med verdiskapingsprosjektet, blant annet for valg av restaureringsobjekt og hvilke krigsminner som skal tilrettelegges i form av kulturminneløype.

2. Kort om området i en krigshistorisk kontekst

2.1. Flyktningetrafikken

I Tysfjord finner vi en av de viktigste fluktrutene i Nordland under krigen. Det eksakte tallet antall flyktninger er ikke kjent, men det hevdes at så mange som 3000 personer fikk los over grensa av den samiske befolkningen, som hadde inngående kjennskap til de til tider ugjestmilde fjellområdene (Evjen 1998:284, Hveding 1955:59). Flyktningetrafikken fra Tysfjord til Sverige startet allerede sommeren i 1940. De første par årene var den ikke organisert. Enkeltgrupper dro av sted, de fleste på høsten i 1949 (Hveding:58). Etterhvert fikk flyktningetrafikken mer organiserte former, med Kolbjørn Varmann i spissen, og med fordeling av oppgaver. Noen sørget for transport, noen for overnatting og andre igjen tok seg av selve losingen. I følge en av losene så skal losinga ha tatt til på ettersommeren i 1942 (Hveding 19xx:64).

Losingen kunne være risikofyllt, på grunn av til tider ekstreme værforhold, men også på grunn av faren for å bli tatt. Los Paul A. Amundsen har fortalt at:

«Fra sin base i Hellemobotn til grensen mot Sverige, hadde tyskerne flere «bunkere», murt opp av stein og torv og kanskje noen trematerialer til tak, utstyrt med ovn og køyer som gjorde opphold mulig i all slags vær» (Årbok for Tysfjord 1990:58).

Ingen ble tatt, og selv om årsakene til det nok er flere, så må de samiske losene med sin unike kjennskap til fjellområdene ha sin del av æren for det. I den tidlige okkupasjonstida var det tyske vaktholdet over genseområdene i Tysfjord svak. Årsaken skal være at de en gang hadde sendt en styrke på 100 mann for prøve ut potensielle fluktruter fra Hellemobotn, Nordbukt og Grunnfjordbotn. De møtte ekstremvær og var nær ved å omkomme. Konklusjonen ble at flutrutene i Tysfjord trengte man ikke vokte særlig, fordi det skulle være umulig å krysse grensen i dette området (Evjen xxxx:284, Hveding 19xx:58). Likevel økte kontrollen over områdene etterhvert, og i 1943 kom tyske vaktposter til Hellemoområdet, først en i Hellemobotn, og etterhvert lengre opp i dalen. I 1944 var området helt opp til grensa under tysk kontroll. (Hveding 19xx:64). Etter dette ble flyktningetrafikken flyttet fra Hellemobotn til Nordbukt.

Det er i dag mange spor i fjellene etter tyskernes vakthold, som vaktbuer, bunkere, tufter etter telt og andre spor.

2.2. Fangeleire og jernbaneutbygging

Ved krigens slutt var det rundt 20 000 krigsfanger i Nordland, en stor del av dem russiske. Krigsfangene ble brukt som arbeidskraft for bygging av Nordlandsbanen. Administrasjonen for bygging av jernbanene var lokalisert til Tømmernes, og flere fangeleire var plassert langs jernbanestrekninga (ulike fangeleire, som tvangsarbeidsleire, leirer for sivile arbeidere og russiske krigsfanger, situasjonen i sistnevnte verst). (Ormås og Norås 1995:27-28).

Drag skal ha vært et sentralt område for tyskerne i området Korsnes-Tømmernes, og byggeaktiviteten i krigsårene var stor, med soldatbrakker, offisersboliger, lasarett, bakeri, fryseri, stall, garasjer og lagerbygninger. Det ble også satt opp 12 kanoner, ammunisjonshus og bukers. På stedet ble det også anlagt polakkleir, tsjekkerleir og tre russerleire. (Årbok Tysfjord 1990:45).

Det finnes mange krigsminner i området etter både fangeleire, jernbaneutbygging og andre spor etter tyskernes nærvær.

(Uferdig)

3. Registrerte krigsminnelokaliteter

I juli og september 2013 ble det gjennomført kulturminneregistreringer innenfor 3 ulike områder:

1. Langs flyktningruta fra Hellemobotn og inn mot Sverige
2. Langs E6 i Hamarøy, fra Lillevatn i nord til Kråkomo i sør
3. Oversiktsbefaring med helikopter i Hellemofjorden og områdene rundt

Feltarbeidet innenfor området 1 ble gjennomført av Linda van der Spa fra Årran og Arne Håkon Thomassen fra Sametinget. Feltarbeid innenfor område 2 ble gjennomført av Oddmund Andersen fra Årran, samt Erling Urheim, Mikael Urheim og Inga Karlsen (de to siste var med som informanter).

Alle registrerte krigsminner er delt inn i lokaliteter, og de enkelte kulturminnene beskrives under den lokaliteten de hører til. I det følgende presenteres de ulike kulturminnelokalitetene med tilhørende kulturminner. Kulturminne presenteres i en tabell, i kolonnen til venstre oppgis enkeltminne nummer (EM for «enkeltninne»), kulturminnetype og koordinater. I kolonnen til høyre beskrivelse av kulturminnet og eventuelle andre opplysninger. Bilde av de enkelte krigsminner, samt kart, følger som vedlegg 1 og 2 til denne rapporten.

3.1. Område 1 - Hellemobotn og inn mot Sverige

I dette området gjennomførte Årran en kulturhistorisk undersøkelse i 2000, noe som inkluderte krigsminner. Disse registreringene dannet utgangspunktet for registreringene som ble gjennomført i år. I tillegg ble det registrert noen nye lokaliteter.

De registrerte krigsminnene er spor etter tyskernes vakthold i dette området, oppmurte vaktbuer, bunkere, skytestillinger og tufter etter telt blant annet. I følge informantopplysninger ble vaktbuene bygget av krigsfanger, som bar steinene fra helt fra Hellemobotn. Etter krigen ble vaktbuene og bunkerene brukt videre av lokalbefolkningen.

Lokalitet 1 – Gnr 53 (Hellemobotn)

Består av 2 enkeltminner, begge store steiner brukt til overnatting.

Ligger i Unnalænndo, ei flat og lyngbevokst slette SØ for Hellemobotn. Lokaliteten ligger ca 150 m NØ for Stabburselva. Terrenget stiger bratt opp mot fjell i NØ. Omgitt av furuskog og store steinblokker.

53 moh.

<u>Enkeltminne (EM)1</u> Stor stein brukt til overnatting	Stor stein, ca 2,5 x 2,5 m. Merket med to «T» (tursti). Godt synlig og klart markert. Ligger en halv meter NØ for tursti.
Koordinater, UTM Sone 33 W: 0564215/7522491, +/- 5 M	I følge informant (fra registrering i 2000) ble steinen brukt til overnatting i 1940 (Bøffelmarsjen). Det skal tidligere ha vært anlagt en mur fra steinen og mot stien, ca 1 m høy og 60-70 cm lang, ingen spor etter denne i dag . Tidligere registrert: R15 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).
<u>EM2</u> Stor steinblokk brukt til overnatting	Stor flyttblokk, 8 x 10 m, og inntil 8 m høy.
Koordinater, UTM Sone 33 W: 0564262/7522443, +/- 4 m	På NV-siden av flyttblokka er det et overheng som utgjør en heller under blokka. Høyden under overhenget varierer fra 1-1,9 m. Dybde inntil 3 m, bredde inntil 6 m. Midt under taket på overhenget er det kraftig sotpåvirkning. Under overhenget er det også en steinanlegging som utgjør et ildsted, men uten spor etter trekull eller annet som vitner om bruk av ild. Det finnes lignende overheng som gir gode overnattingsmuligheter også i SØ- og NØ-enden av blokka. Ligger ca 6 m NØ for stien, og ca 70 m SØ for EM1. Ingen tradisjon om at denne ble brukt i 1940, men det er svært sannsynlig. Ny registrering.

Lokalitet 2

Lokaliteten består av 9 enkeltminner, som ligger samlet innenfor et område på ca 70 x 70 m, for innbyrdes plassering av kulturminnene se kart vedlagt rapporten.

Lokaliteten ligger i Soahkegáhpe, ei skogskledd li som skrår bratt ned mot Ávtjejavrrre i NV, og som stiger bratt opp mot Tjårok i SØ. Ligger like ved stien som går fra Hellemobotn og opp mot Kanonen. Fra lokaliteten er det flott og god utsikt ned mot Hellemobotn og sletta SØ for Hellemobotn (der Lokalitet 1 ligger). Ligger på S-siden av liten elv/bekk.

<u>EM1</u> Mulig vaktbu	Steinmur som tolkes som en vaktbu. Noe rektangulær form, 3 x 3,5
-------------------------	--

Koordinater, UTM Sone 33W: 0566887/7521377, +/- 4 m	m, orientert VSV-ØNØ. Består av en steinmur som strekker seg ca 3 m i retning elva, og en steinmur som strekker seg ca 3,5 m opp langs stien. Bygd opp av hode- og torsostore stein (ca 40-50 cm). Veldig overgrodd av mose og lyng. Noe uklart markert og lite synlig sett i forhold til andre registrerte vaktbuer. Ny registrering.
<u>EM2 Bunker</u> Koordinater, UTM Sone 33W: 0566920/7521369, +/- 3 m	Oppmurt av stein. Utvendige mål er 5,2 x 5,4 m, innvendige mål er 2,8 x 3,2 m. Uten vindu og med åpning/inngang i NV. Sammenrast, og har derfor tykke vegger, ca 1,5-2 m tykke. Høyeste vegg er nå 1,8 m. Innvendig høyde skal ha vært 1,9 m, og den skal ha hatt flatt tak av bjørk, papp og torv. Dette i følge informantopplysninger. Noe overgrodd (spesielt innvendig), men likevel godt synlig og klart markert. Ligger like ved turstien, ca 15 m SV for bekk, og i nedre kant av ur. I følge informantopplysninger (fra registrering i 2000) har bunkeren vært et matlager. Ved kapitulasjonen i 1945 var hele taket fylt med røkt torsk som hang til tørk. Dette ble hentet ned etter krigen. Pga beliggenheten ved turstien, og den gode utsikten ned mot fjorden, egner den seg godt for tilrettelegging og formidling. Tidligere registrert: R54 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).
<u>EM3 Skytterstilling</u> Koordinater, UTM Sone 33W: 0566915/7521377, +/- 3 m	Fremstår som en nedgraving i bakken. Mål: 2,2 x 1,4 m, orientert Ø-V. Dybde ca 30-50 cm.. Gress-, mose- og lyngbevokst. Forholdsvis lite synlig og noe uklart markert. Ligger 1 m N for tursti, og 5 m NV for EM2. Tidligere registrert: R55 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).
<u>EM4 Ovnsdeler</u> Koordinater, UTM Sone 33W: 0566898/7521390, +/- 4 m	Ovnsdeler. Består av deler av ovnsrøret til en ovn og fragmenter av dette. Generelt ligger det eller en del hermetikk rundt omkring. Forholdsvis lite synlig i terrengbildet, men godt synlig når man først har lokalisert delene. Ligger 15 m NV for EM3. Tidligere registrert: R56 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).

EM5 Avfalls plass Koordinater, UTM Sone 33 W: 0566918/7521388, +/- 3 m	Haug med hermetikk, 30-50 bokser, to ulike typer. Ligger mellom flere store steiner på ca 1 x 1 m. Noe overgrodd av mose. Forholdsvis lite synlig i terrengbildet, men godt synlig når man først har lokalisert samlingen. De runde boksene på 1 liter har inneholdt rent kjøtt, de små brisling. Dette i følge registrering fra 2000. Tidligere registrert: R57 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).
EM6 Tuft etter teltplass Koordinater: UTM Sone 33 W: 0566954/7521357, +/- 3 m	Tuft etter kryssfinærtelt. 5,3 m i diameter (innvendig mål). Godt synlig voll. Høyde på voll er 40 cm, bredde 50 cm. Bevokst med gress- og lyng. Godt synlig og klart markert. Ligger ca 12 m fra stien, på fjellsiden. 3 m NNV for EM6 ligger en tysk ovn. Den teltplyten som har stått her ble kalt for «Finnetelt», og ble introdusert fra 1942 og utover, etter tyskernes erfaringer på den nordlige krigsskueplass. Tidligere registrert: R59 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).
EM7 Skytterstilling Koordinater, UTM Sone 33 W: 0566930/7521377, +/- 3 m	Murt opp av stein, men går i ett med terrenget rundt. Innvendige mål er 2,9 x 3,4 m. Innvendig høyde inntil 1 m. Åpning ned mot Hellemobotn. Noe overgrodd av mose og lyng. Lite synlig i terrengbildet, men godt synlig når man først har lokalisert kulturminnet. Tidligere registrert: R58 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).
EM8 Tuft etter teltplass Koordinater, UTM Sone 33 W: 0566936/7521339, +/- 3 m	Tuft etter kryssfinærtelt / finnetelt. Ca 5 m i diameter (innvendig mål). Høyde på voll er ca 40 cm, bredde ca 50 cm. Lyngbevokst, vokser ei bjørk i vollen. Godt synlig. Samme type som EM6. Tidligere registrert: R61 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).
EM9 Avfalls plass Koordinater, UTM Sone 33 W: 0566946/7521354, +/- 3 m	Inntil 25-30 1 liters hermetikkbokser som ligger samlet innimellom ei steinrøys. Noe overgrodd av mose. Lite synlig i terrengbildet, men godt synlig når man først har fått øye på samlingen. Ny registrering.

Lokalitet 3

Lokaliteten ligger i øvre del av Soahkegáhpe, like NØ for Lokalitet 2. Består av 3 enkeltminner,

som ligger innenfor et område på ca 90 x 30 m, orientert N-S. Enkeltminnene ligger på og ved turstien, for innbyrdes plassering se kart.

<u>EM1</u> Trapp Koordinater, UTM Sone 33 W: 0566990/7521403, +/- 5 m	Bygd opp av stein. Består av 9 trinn, 3 m lang. Godt synlig og klart markert, og er i dag en del av turstien som går fra Hellemobotn og opp mot Kanonen. Tidligere registrert: R62 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).
<u>EM2</u> Bunkes Koordinater, UTM Sone 33 W: 0566997/7521481, +/- 3 m	Stor bunker murt opp av stein. Rektangulær, innvendige mål er 5,4 x 3 m. Utvendig lengde er 9 m. Ligger inntil berg, som utgjør den ene veggen. Inngang i V. Dreneringsgrøft på nordsiden. Bunkerene er sammenrast. Delvis overgrodd, men godt synlig. I følge registrering fra 2000 så er dette en boligbunker, og den skal ha hatt vindu i NV. Tidligere registrert: R63 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).
<u>EM3</u> vaktbu Koordinater, UTM Sone 33 W: 0566963/7521500, +/- 3 m	vaktbu murt opp av hode- til torsostore stein. Ytre mål er 3,5 x 3,5 m, høyde inntil 2,10 m. Ligger inntil bergvegg i NNØ, som også utgjør den ene veggen. Inngang i SSØ-lige hjørnet. Ligger en del av taket inni, i form av bjørkelegger og never. Noen har spiker i seg. Godt synlig og klart markert. Ganske fin stand. Flott utsikt mot sletta SØ for Hellemobotn og VSV. Egner seg godt for formidling, men man bør gjøre en sikkerhetsvurdering i forhold til ferdsel og opphold ved denne, spesielt med tanke på stup og fallhøyde i VNV. Ny registrering.
Lokalitet 4 Består av 1 enkeltminne, en vaktbu. Lokaliteten ligger ca 50 m S for Kanonen, på fjordsiden av denne, og 2 m Ø for tursti. Høyfjellslandskap med store steiner/steinblokker. Bratt stup i V (mot den kjente Canyon).	
EM1 vaktbu Koordinater, UTM Sone 33 W: 0567605/7522398, +/- 3 m	Bygd opp av stein. Innvendige mål er 2,7 x 2,7 m, rett mur som har en tykkelse på 40 cm. Høyde på mur fra 1,5-2 m. Dør mot kanonen. Ligger inntil berg, som utgjør den ene veggen. Ingen vindu eller skyteskår. Deler av taket ligger på gulvet. Godt synlig og klart markert. Er i fin stand, men deler av muren er noe sammenrast. Tidligere registrert R67 i Árrans rapport «Kulturhistoriske

undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).

Lokalitet 5

Består av 1 enkeltminne, en vaktbu. Lokaliteten ligger ca 150 m Ø for Kanonen, i høyfjellslandskap, og terreng som stuper bratt ned i V (mot den kjente Canyon).

EM1 vaktbu

Koordinater, UTM Sone 33 W:

0567717/7522500, +/- 3 m

Murt opp av stein. Innvendige mål 2,5 x 3 m, høyde på mur inntil 1,5 m. Mur 1-1,5 m tykk. Inngang mot V. Ligger i S inntil bergvegg, som danner den S-lige bakveggen. Ligger noen bjørkelegger innvendig, sannsynligvis rester etter tak. Delvis overgrodd av gress, mose og kratt, men likevel godt synlig og klart markert.

Stort formidlingspotensial pga beliggenhet, men begrenset utsikt i landskapsrommet.

Tidligere registrert: R68 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).

Lokalitet 6

Lokaliteten består av 2 enkeltminner som ligger i høyfjellslandskap. Ligger mellom Kanonen og Sjellajåvvå (steinbrua), like Ø for lite vann. Herfra god utsikt mot Kanonen og fjellområdene over Hellemobotn. Planen er at en av disse skal restaureres i forbindelse med verdiskapingsprosjektet.

EM1 vaktbu

Koordinater, UTM Sone 33 W:

0568367/7522769, +/- 3 m

Stor vaktbu oppmurt av stein, 6 x 5 m. Bergvegg i Ø, som utgjør en av veggene. Inngang i V. Høyde på mur er fra 1,6 m ved inngangen, til ca 2 m inntil berget. Bredde på mur fra 50 cm til 1 m. N-veggen noe sammenrast. S- og V-vegg i bedre stand. Har vindu/skyteskår i S-lige vegg. Vokser en del kratt inni. Godt synlig og klart markert.

Mye streng ligger både ute og inne.

Aktuell for restaurering i forbindelse med verdiskapingsprosjektet. Kan egne seg for tilrettelegging, men vil kreve ressurser i forhold til sikring og grad av autenticitet når restaurering er gjennomført.

Tidligere registrert: R98 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).

EM2 vaktbu

Koordinater, UTM Sone 33 W:

0568370/7522825, +/- 3 m

Oppbygd av stein. 2,2 x 2,2 m. Høyde på mur fra 50 cm til 1,6 m, tykkelse inntil 75 cm. Bergvegg i Ø, som utgjør en av veggene. De øvrige veggene er noe sammenrast, men spesielt V-veggen godt bevart. Innvendig ligger en del bjørkelegger og never, trolig rester etter tak. Godt synlig og klart markert.

Aktuell for restaurering i forbindelse med verdiskapingsprosjektet,

og trolig mindre arbeidskrevende å restaurere denne enn EM1. Voll på V-siden og mot NNV gjør at man må vurdere faren for at muren kan sige innover (muren har allerede seget en del).

Tidligere registrert: R73 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000)

Lokalitet 7

Består av 1 enkeltminne, en sjå, som ligger ca 30 NNØ for Gurtejávrre. Lokaliteten ligger i Bieslápptå, 295 moh.

EM1 Sjå

Koordinater, UTM Sone 33W:
0565548/7521106, +/- 5 m

Sammenrast sjå på 2,5 x 3,5 m, høyde 1,5-2 m. Bygd mellom to bergvegger, åpning ned mot vannet i SSV. Lita dør i åpningen, ca 1 m høy og 0,5 m bred. God utsikt til vannet. Godt synlig.

Ligger en god blanding av eldre og nyere gjenstander, av de eldre er blant annet en ovn fra «Kværner ovnsstøyper». Annet som kan nevnes er haglepatroner, stol, glass, porselen, plast og en plastduk som har tjent som tak.

I følge informantopplysninger er den bygd av en lokal mann fra Hellemobotn som har benyttet sjåen i forbindelse med jakt.

Ny registrering.

Lokalitet 8

Ligger i Bieslápptå, på V-siden av Gurtejávrre, og består av totalt 5 enkeltminner som ligger innenfor et område på ca 55 x 65 m. Lyngkledt skogsområde omgitt av furu- og bjørkeskog, myr i S.

EM1 Tuft etter telt

Koordinater, UTM Sone 33W:
0565341/75209613, +/- 3 m

Tuft etter et såkalt telt. Diameter 5 m. Synlig voll, med en høyde på 15-20 cm enkelte steder, 40 cm bred. Forhøyning på ca 1 m i diameter i midten av tufta. Inngang trolig i SV. Bevakst med mose og lyng. Godt synlig, tydelig voll.

Ligger på en liten fururugg som går rundt Gurtejávrre, på V-siden av vannet, ca 50 m fra vannet.

Den teltypen som har stått her ble kalt for «Finnetelt», og ble introdusert fra 1942 og utover, etter tyskernes erfaringer på den nordlige krigsskueplass.

Løssfunn: sagblad, rester av en ovn (merket OVT), petromaks til ovn, ovnsrør og jernfutteralet etter et pipeløpskogger for tysk maskingevær at typen MG34 eller MG42. Pipeløpskoggeret ble tatt med til Árran, og er lagt i magasin. Dette da denne gjenstandstypen er attraktive samleobjekter, og det lå svært utsatt

	til. Tidligere registrert: R100 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).
<u>EM2</u> Steinlegning Koordinater, UTM Sone 33 W: 0565293/7520963, +/- 3 m	Steinlegning på 2 x 3 m, mulig grunnmur. Ligger inntil bergflate i NV. På hver side av steinlegningen er det 2 steiner av samme størrelse, som ligger på berget. Trekull under stein. Deler er steinlegningen er overgrodd. Lite synlig og noe uklart markert. Løsfunn ved registrering i 2000 var ovn og isbrodd, vi gjenfant ikke isbrodden, bare ovnen (som er av samme typen som i EM1, merket med OVT). Tidligere registrert: R102 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).
<u>EM3</u> Tuft etter telt Koordinater, UTM Sone 33 W: 0565296/7520917, +/- 3 m	Tuft etter såkalt «finnetelt». 5 m i diameter, vollen ikke så synlig som hos lignende tufter. Bevokst med mose og lyng. Mindre synlig og uklare markert enn lignende tufter. Ved registreringen i 2000 var det følgende løsfunn: petromaks, jerndeler, toppen av teltet og sagblad. Vi gjenfant ikke sagblad eller petromaks, bare noen jerndeler. Tidligere registrert: R101 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).
<u>EM4</u> Nedgravning (mulig latrine) Koordinater, UTM Sone 33 W: 0565293/7520924, +/- 3 m	Tydelig nedgravning helt i utkanten av en mindre myr, tolket som latrine. Nedgravningen er 70 cm bred, 1 m lang og med åpning mot myra. Voll som er ca 70 cm bred og med en høyde på 30-40 cm (målt innvendig). Lyngbevakst. Lite synlig i terrengbildet, men godt synlig når man først har lokalisert kulturminnet. Ny registrering.
<u>EM5</u> Nedgravning (mulig latrine) Koordinater, UTM Sone 33 W: 0565302/7520972, +/- 3 m	Tydelig nedgravning, tolket som latrine. Innvendige mål er 70 cm x 1,2 m, bredde på SØ-lige voll er 70 cm, vollen i NV er ikke like bred og uklart markert. Høyde på voll ca 20 cm (målt innvendig). Lite synlig i terrengbildet, men godt synlig når man først har lokalisert kulturminnet. Ny registrering.
Lokalitet 9 Består av 1 enkeltminne, en vaktbu. Ligger i Bieslápptå, like V for toppen Háhtsek, og ca 70 m NØ for sti. Ligger på en bergknaus/høyde, med god utsikt mot Tjuddehárrå og Biekkert.	

<u>EM1</u> vaktbu Koordinater, UTM Sone 33 W: 0564998/7520969, +/- 3 m	Bygd opp av stein. Stor vaktbu, 8 x 5 m innvendig. Inngang i S. Tydelig oppmurt inngangsparti. Delvis sammenrast. Høyeste gjenværende mur er 1,7 m (S-lige del). Drenering på V-siden. Ved inngangen et tømret rom på 1 x 1 m, muligens lager. I følge rapporten fra 2000 så skal det ha vært hovedkvarter for tyskere nettopp her, og i området er det i senere tid funnet ammunisjon. Flere løsfunn: Stor hogststamme, jernplate, skuffe av jern, planker, spiker, ovnsrør, hermetikk, glasskår. Tidligere registrering: R99 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).
Lokalitet 10 Ligger ved stien fra Biehtseláhpta og ned mot fjorden, ca 40 m Ø for stien. Stigning opp mot Hátsek i SØ.	
<u>EM1</u> Funnsted for sagblad og bjørkepinne Koordinater, UTM Sone 33 W: 0565000/7521182, +/- 3 m	I en trekantformet åpning i berget ligger et sagblad sammen med en bjørkepinne formet som en «Y» (denne er bearbeidet og måler ca 40 cm) Ny registrering.
Lokalitet 11 Lokalitet bestående av 1 enkeltminne, en trapp. Ligger i et terreng som stiger bratt opp mot Biehtseláhpta, midt i stien som går fra fjorden og opp mot Biehtseláhpta.	
<u>EM1</u> Trapp Koordinater, UTM Sone 33 W: 0565074/7521384, +/- 5 m	Trapp bygd opp av stein, består av ca 18 trinn i bratt stigning opp mot Biehtseláhpta. Anlagt av tyskerne i 1943-44. Langs samme stigning/sti (lengre opp i terrenget) kan flere slike trappetrinn observeres, denne er den lengste. Tidligere registrering: R36 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000).

3.2. Område 2 - Langs E6 (fra Lillevatn i nord til Kråkmo i sør)

Bildet over viser deler av jernbanetrasseen, ligger i Kråkmo-området (langs Femte- og Sjettevatnet). I dette området er det en mengde spor etter både fangeleire og andre krigsminner.

Registrator: Linda van der Spa (Árran)

Dato: 5.-6.9.2013.

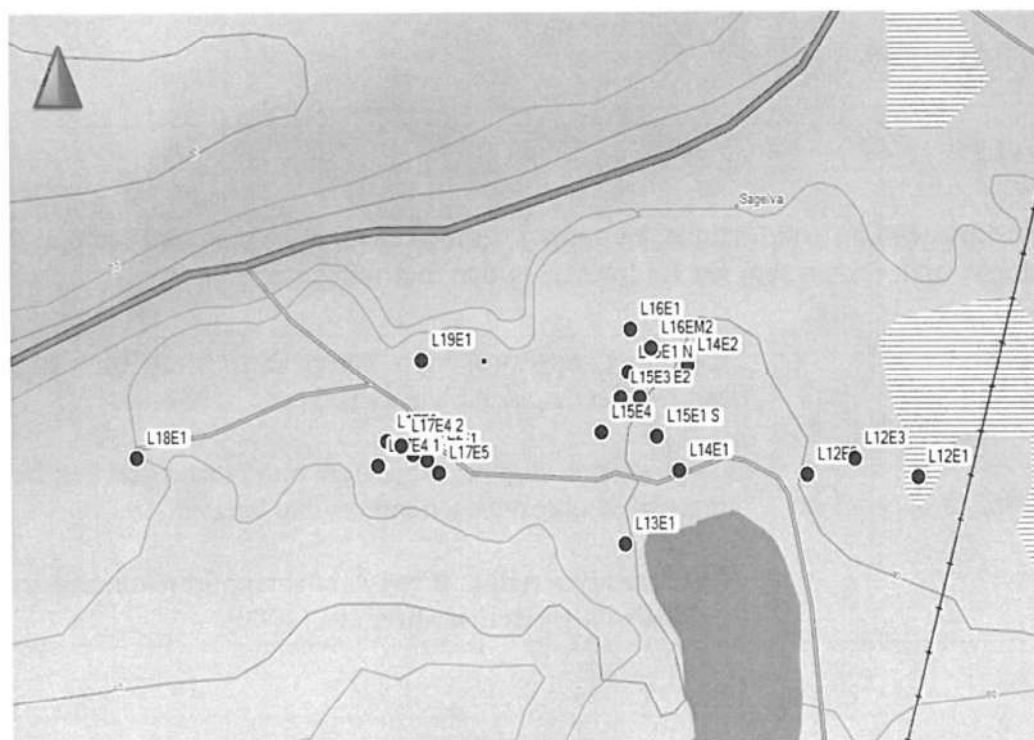
Kommune, Fylke: Hamarøy, Nordland

Registrering ble gjort innenfor i 3 ulike områder: Lillevatn, Tømmerneset og Kråkmo-området.

Lillevatn: Lokalitet 12-19

Tømmerneset: Lokalitet 20-27

Kråkmo-området: Lokalitet 29-32

Kartet over viser registreringene gjort ved Lillevatn, totalt 8 ulike lokaliteter. Lillevatn helt til venstre i Kartet, rød vei er E6. Lokalitetene ligger på S-siden av Sagelva.

Område 2 - Lokalitet 12-19 Lillevatn

Ligger S for E6 og Sagelva, ØNØ for Lillevatn, innenfor et området på ca 600 x 150 m, orientert Ø-V.

Lokalitet 12

Ligger innenfor et område på 90 x 30 m, orientert Ø-V.

EM1 Fangeleir og løsfunn

Koordinater, UTM Sone 33
W:
0541070/7539263, +/- 3 m

På dette stedet skal det ha ligget en russerleir, ifølge informantopplysninger. Det er ingen spor etter grunnmur, men det ligger en jerngjenstand her. Ligger i utkanten av ei myr, S for Sagelva og SØ for E6.

EM2 Brakketomt

Koordinater, UTM Sone 33
W:
0540982/7539246, +/- 3 m

Fundament etter det som ifølge informant har vært «tyskerbrakker». 11 x 3 m, bare 4 fundamenter igjen. Overgrodd område. Ligger midt i mellom to skogsveier.

EM3 Nedgravning

Koordinater, UTM Sone 33
W:
0541020/7539275, +/- 4 m

Tydelig nedgravning med voll rundt. Innvendige mål er 1,5 x 3 m, høyde mål innvendig (og inkludert voll) er 75 cm. Bredde på voll er 50 cm. Åpning i Ø. Bevokst med mose og lyng. Godt synlig.

Lokalitet 13

EM1 Grunnmur

Koordinater, UTM Sone 33
W:
0540839/7539213, +/- 5 m

Grunnmur etter det som ifølge informant har vært kjøkkenbrakke. Ca 12 x 12 m, høyde målt innvendig ca 2 m. Åpning i NNV. Veldig overgrodd av mose- lyng og trær.

NØ for denne er en stor nedgravning, i følge informant er denne fra nyere tid og knyttet til grustak.

Lokalitet 14

EM1 Lasarettleir

Koordinater, UTM Sone 33
W:
0540881/7539265, +/- 4 m

Ingen tydelige fundamenter sees, men det ligger flere senger mm i området. I følge informant så brant leirener like etter krigen, og det er restene som sees si dag.

Ligger ca 2 m N for grusvei.

Ca 25 m NØ for EM1 ligger porselensskår på en «flekk» av barnåler som er ca 2,5 m i diameter.

Ligger porselensskår, glasskår og annet i området.

EM2 4 nedgravninger

Koordinater, UTM Sone 33
W:

Mulig tuft (?) i form av 4 nedgravninger. Ligger på rekke, orientert NØ-SV, mål ca 7 x 1 m. Nedgravningenes mål er fra 40 x 40 cm til 1 x 1 m, dybde fra 50 cm til 1 m.

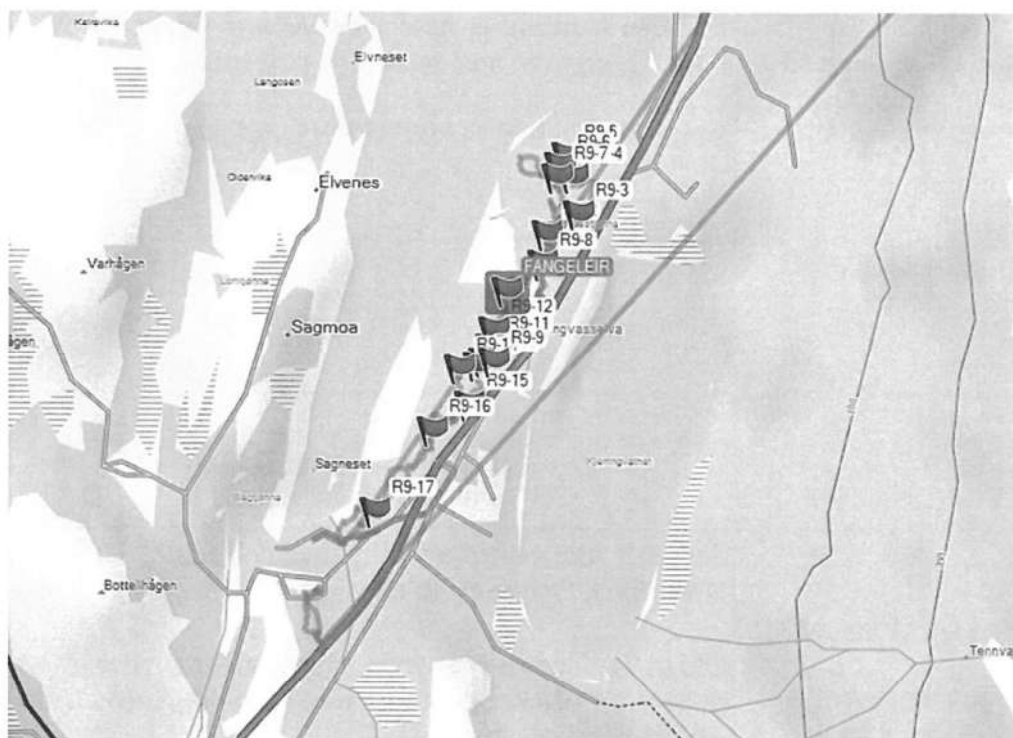
0540887/7539339, +/- 5 m	I den største nedgravningen ligger glass og porselen. I treet 5 m NV for den største nedgravningen henger en stor jerngryte.
Lokalitet 15	
EM1 Grøft Koordinater, UTM Sone 33 W: Nord: 0540840/7539333, +/- 5m Sør: 0540863/7539288	Grøft som strekker seg NNV-SSØ. Lengde ca 40 m, bredde ca 40 cm. Høyde opptil 1,20 m. Bredest i den S-lige delen. Bevokst med lyng.
EM2 Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W: 0540849/7539306, +/- 7 m	Grunnmur på ca 10 x 4 m, orientert NNØ-SSV. Høyde ca 40 cm Overvokst med lyng og mose, og omgitt av skog. På ett sted går den nesten i ett med EM1 Grøft (3 meters avstand).
EM3 Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W: 0540834/7539315, +/- 5 m	Grunnmur på 2 x 1,5 m, høyde målt innvendig ca 1 m, høyde målt utvendig ca 75 cm. Inndelt i 2 rom innvendig. Noe bevokst med mose og lyng. Ligger et jernrør inni. CA 4-5 m S for EM3 ligger en ovm merket med «Biørn». Noen meter SØ for grunnmuren er en oppmuring som kan se ut som delen av en veitrasè. SSØ for EM3 er en nedgravning på 1 x 1 m med diverse gjenstander inni (bøtte, div jerngjenstander)
EM4 Oppmuring Koordinater, UTM Sone 33 W: 0540819/7539291, +/- 6 m	En oppmuring som er ca 10 m lang, og med en maxhøyde på 0,75 m. Mulig veitrasè. Møter skogsvei i vest.
Lokalitet 16	
EM1 Tuft Koordinater, UTM Sone 33 W: 05400841/7539363, +/- 4 m	Tuft 14 x 8 m, med tydelige voller (ingen voll i SV). Tydelig inngangsparti på 10 x 1,2 m i SSØ, inngangspartiet har voller på hver side som er opptil 1 m høy. 2-roms kjeller på ca 1 x 1,5 m inni tufta, samt et annen nedgravning på 40 x 40 cm.
EM2 Koordinater, UTM Sone 33 W: 0540858/7539350, +/- 5 m	Område på ca 1 m i diamanter hvor det er tydelig at det er gravd, sannsynligvis av nyere dato (ellers ville det vært mer gjengrodd). Plassert et enkelt trekors midt i. Muligens en dyregrav?
Lokalitet 17	
EM1 Tuft etter finèrbrakke Koordinater, UTM Sone 33 W: 0540681/7539270, +/- 3 m	Tuft etter det som skal ha vært en finèrbrakke for russiske fanger som gikk over på tysk side (informantopplysninger). Sees som en nedgravning på 5 x 5 m, høyde ca 1 m. Veldig gjengrodd av både mose, lyng og trær.

	Ligger 5 m SV for vei.
EM2 Tuft etter finærtelt Koordinater, UTM Sone 33 W: 0540670/7539273, +/- 3 m	5 m i diameter, høyde på voll er opptil 40 cm. 2 mulige åpninger, men den sannsynlige åpning er den som ligger i N. Ligger like ved EM1. Overgrodd med mose, lyng og småbusker. Samme typen som vi fant på Hellemofjellet
EM3 Tuft Koordinater, UTM Sone 33 W: 0540649/7539282, +/- 7 m	Fremstår som en nedgravning med voll rundt, 2 x 3 m, orientert NNV-SSØ. Dybde ca 40 cm. Uklart markert og lite synlig. Overgrodd av mose og lyng. Ca 2,5 m SSV for EM3 er det en liten nedgravning med en diameter på 40 cm, og dybde på 40 cm.
EM4 Grøft Koordinater, UTM Sone 33 W: 0540642/7539265, +/- 6 m (VSV-enden) 0540660/7539279, +/- 5 m (tatt ved forhøyningen)	Lenge ca 15-17 m, bredde ca 30 cm, dybde fra 15-50 cm. Strekker seg ØNØ-VSV. På et sted har den en knekk, og fortsetter da i retning VNV-ØSØ og stopper i en forhøyning. Forhøyningen har en diameter på 2 m og en høyde på 1,2 m. Grøfta er tydeligst i VSV. Området er gjengrodd av kratt og grøfta overvokst av mose og lyng. Ingen gode bilder dessverre.
EM5 Steinrøys Koordinater, UTM Sone 33 W: 0540690/7539261, +/- 6 m	2 m i diameter, høyde 40 cm. Ligger like ved vei. Overgrodd.
Lokalitet 18	
EM1 Varmeelement Koordinater, UTM Sone 33 W: 0540452/7539268, +/- 4 m	2 varmeelementer. I følge informant er dette varmeelementer til badekar. Ligger i vannkanten i Ø-enden av Lillevatn. Ligger like ved siden av hverandre.
Lokalitet 19	
EM1 Fundamenter Koordinater, UTM Sone 33	2 fundamenter på 40 x 40 cm. Høyde fra 40-50 cm. Avstand mellom fundamentene er 1,4 m. Den ene er overgrodd av mose, den andre godt synlig.

W:

0540676/7539340, +/- 11 m

Mulig grøft 2 m V for fundamentene.

Kartet over viser krigsminnene registrert ved Tømmerneset, totalt 7 lokaliteter. (NB, ikke gitt nye lokalitetsnr og symboler i dette kartet)

Område 2 Lokalitet 20-27 Tømmerneset

Lokalitetene på Tømmerneset ligger på V-siden av E6. Spor etter både fangeleirene og hovedadministrasjonen til jernbanen. Felles for lokalitetene er at det er veldig gjengrodd, det vokser mye kratt og småskog i området.

Deler av området er tidligere lagt tilrettelagt for formidling, jf kulturminneløype utarbeidet i 1997 (?). En del skilt finnes enda, men området bærer preg av manglende vedlikehold/skjøtsel.

Lokalitet 20

EM1 Fundamenter
kjøkkenbrakke

Fundamenter etter kjøkkenbrakke (i følge skilt). Lengde ca 20 m. Avfallsplass for hermetikk mm like bak.

Koordinater, UTM Sone 33
W: 0536911/7533370, +/- 4 m

EM2 Tuft etter fangebrakker

Tuft etter fangebrakker (i følge skilt). Sees som klart markerte voller. Bevokst med mose, lyng og småskog.

Koordinater, UTM Sone 33
W:
0536899/7533414, +/- 9 m

EM3 Grunnmur etter

Grunnmur etter russerlatriner (i følge skilt)

russerlatriner Koordinater, UTM Sone 33 W: 0536889/7533394, +/- 5 m	
EM4 Grunnmur etter avlusningsbrakke/vaskeri Koordinater, UTM Sone 33 W: 0536882/7533371, +/- 5 m	Grunnmur etter avlusningsbrakke / vaskeri, vaskeri i kjelleren (i følge skilt). Store jerngryter ligger like ved.
Lokalitet 21	
EM1 Tuft Koordinater, UTM Sone 33 W: 0536930/7533293, +/- 7 m	Tuft i form av en voll på ca 7 x 7 m. Høyde opptil 40 cm. Selve vollen bevokst med mose og lyng, innvendig mose og gress. Ligger en jerngjenstand i ene vollen.
Lokalitet 22	
EM1 Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W: 0536862/7533247, +/- 4 m	Rektangulær, 12 x 7 m, ligger helt i vannkanten. Kjeller i midten. Like ved ligger et strykebrett, en telefon og en steikepanne. Stor jerngryte ligger i myra like bar, sammen med to fundamenter.
EM2 Oppmurt bygning Koordinater, UTM Sone 33 W: 0536852/7533188, +/- 4 m	Oppmurt bygning, uten tak. 7 x 4 m. Ligger like ved vann.
Lokalitet 23	
EM1 Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W: 053677/7533128, +/- 3 m	Rektangulær, orientert ØSØ-VNV, 23 x 7 m. Høyde på mur fra 30 cm (S) til 1,3 m (N). Ligger like ved vannet.
Lokalitet 24	
EM1 Fundamenter Koordinater, UTM Sone 33 W: 0536745/7533009, +/- 7 m	4 fundamenter etter en bygning, rektangulær. Stedet er bevokst med mose og lyng, og fundamentene er delvis dekket med mose. Vokser mye skog i området.
EM2 Fundamenter Koordinater, UTM Sone 33 W: 0536752/7533042, +/- 5 m	5 fundamenter etter en bygning, rektangulær form og voll rundt. Stedet er bevokst med mose og lyng, og fundamentene er delvis dekket med mose. Vokser mye skog i området.

Lokalitet 25

EM1 Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W: 0536751/7532977, +/- 4 m	Grunnmur på 3 x 3 m. Høyde målt innvendig ca 1 m. Ligger en jerngjenstand inni. Noe overgrodd av mose og lyng.
EM2 Fundamenter Koordinater, UTM Sone 33 W: 0536729/7532978, +/- 5 m	Flere fundamenter (to ulike typer) etter bygning. Ligger en del materiale like ved.
EM3 Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W: 0536719/75332968, +/- 5 m	Grunnmur, 8 x 15 m. Bevokst med mose og lyng. Generelt mye trær i området.
EM4 Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W:	Grunnmur, høyde på mur ca 1,6 m. Noe overvokst av mose, lyng og trær. Den ene veggen er sammenrast.

Lokalitet 26

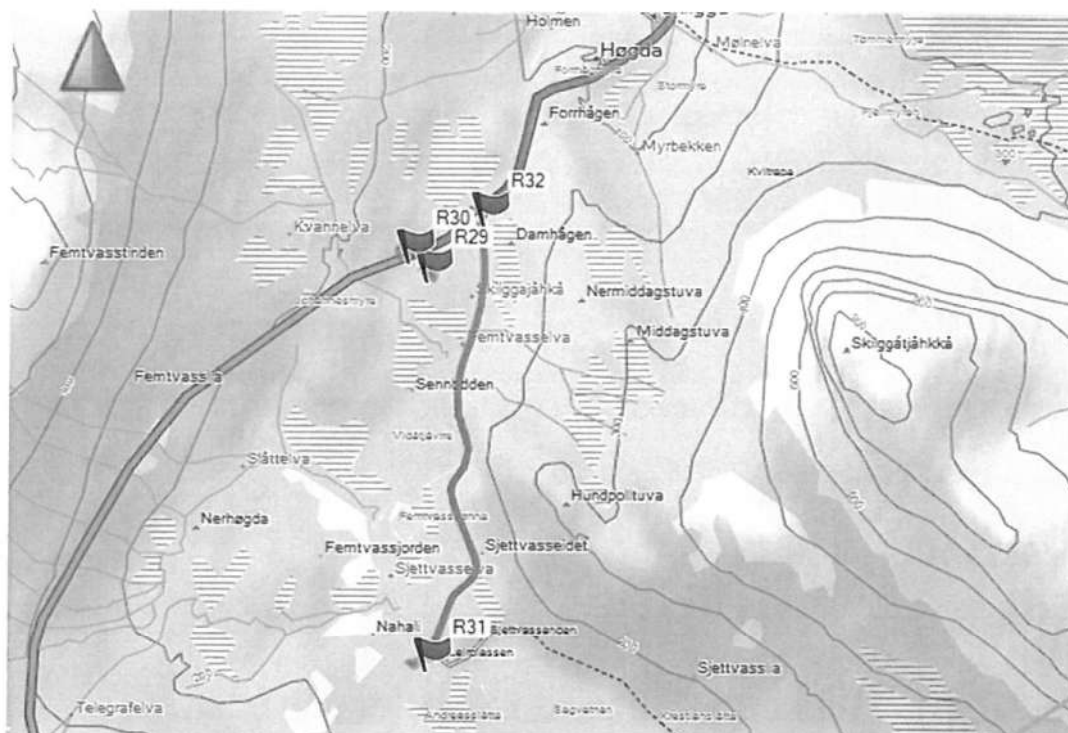
EM1 Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W: 0536701/7532887, +/- 5 m	Grunnmur, 4 x 3 m, 1-1,3 m høy. Den ene veggen er sammenrast. Bevokst med mose, mye trær i området Ligger tett ved E6.
--	--

Lokalitet 27

EM1 Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W: 0536622/7532828, +/- 6 m	Grunnmur, rektangulær 8 x 30 m. Mur inntil 1 m høy. Bevokst med mose, gress og trær.
--	--

Lokalitet 28

EM1 Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W: 0536508/7532655, +/- 5 m	Grunnmur, inndelt i 4 rom.
--	----------------------------

Kartet over viser lokalitetene i Kråkmo-området, totalt 4 lokaliteter. Registreringen i dette området var svært overfladisk, det ble ikke gjennomført detaljert registrering med beskrivelse av enkeltminner. (NB, ikke gitt nye lokalitetsnr i kartet)

Område 2 Lokalitet 29- 32 Kråkmo-området

Lokalitet 29

Like SØ for E6.

Flere store tufter

Koordinater, UTM Sone 33 W:
05440611/7520665, +/- 3 m avlest i den største tufta)

Flere store tufter, 5-6. Den største er rektangulær, ca 20 x 8 m, orientert NØ-SV. Bevokst med lyng og trær.

Flere store tufter i dette området, ulike størrelser. De ligger innenfor et område på ca 100 x 90 m (kanskje større). Også observert fundamenter og andre kulturminner.

Flere både store og små jerngjenstander, blant annet en stor jerngryte.

Lokalitet 30

Like NV for E6.

Flere tufter mm

Koordinater, UTM Sone 33 W:

Flere tufter, grunnmurer og andre spor. Lokaliteten er bevokst med mose og lyng, samt trær. Ligger like ved E6. Tysk oven merket med «OVT».

0540525/7520743, +/- 7 m (avlest i den ene tufta)	Ligger innenfor et område på iallefall 130 x 70 m.
Lokalitet 31 6. vatnet	
Tuft, jernbanetrasè, bro mm Koordinater, UTM Sone 33 W: 0540639/7518920, +/- 5 m	Flere ulike kulturminner som ligger innenfor et område på 150 x 50 m, og kanskje større. Ligger på begge sider av elva.
Lokalitet 32 Ved E6, der Femtevasselva møter E6.	
Ulike kulturminner Koordinater, UTM Sone 33 W: 0540840/75220918, +/- 4 m	Lokomotivstall, grunnmur, fundamenter mm. Ligger like ved E6

3.3 Område 3 - Helikopterbefaring i Hellemoområdet

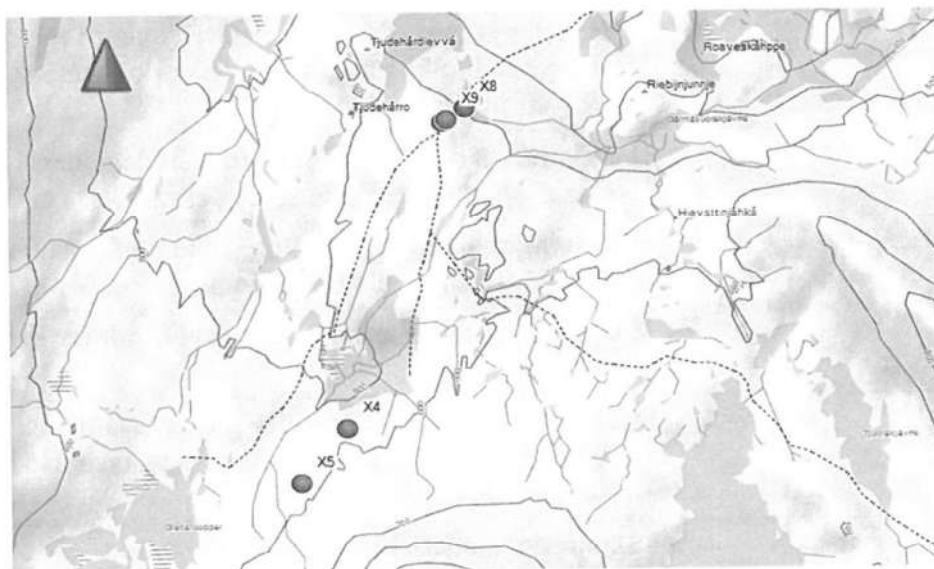
I juli 2013 gjennomførte seniorforsker på Årran, Oddmund Andersen, helikopterbefaring i Hellemoområdet sammen med informant. Geografisk dekket befaringen både fjord- og fjellområder. I løpet av 3 dager ble det registrert/lokalisert 30 enkeltminner fra 2. verdenskrig, samt innsamlet tradisjonsstoff fra denne perioden.

Kulturminne- type/sted	Koordinater	Beskrivelse
Biedá		14 russere kom ned fra fjellet og passerte tysk vaktbu på bare 300 meters avstand
Russergrav		Basseoalge (landing mislyktes, ikke lokalisert). R 20 Årrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000)
Tsiekim		Der flyktningeruta fra Nordbukt var på sitt høyeste (740 moh) og der et stort antall flyktninger passerte under arktiske forhold på vinterstid
Måskåsjgammen		Også kalt Rautokåtan, 6 km inne i Sverige
Njallajávrr		Informant mener at en finsk sjøkaptein skal være begravet her.
Bunker		På vestsiden av Steinbruhøyden (sannsynligvis den samme som er nevnt i kap 4.)
Bunker		På kanonen (muligens samme som registrert tidligere)
vaktbu		Bygd opp av steinn. Ligger på vestsiden av Kanonen (mulig

		det er den samme som vi har registrert tidligere)
Bunker		På nordsiden av fjellet Hievnek – ny registrering
Bunker		På nordsiden av fjellet Hievnek – kjent fra tidligere
Bunker		Beliggende i Tjudehårro. Sannsynligvis registrert av Árran tidligere. Brukt av rypejegere til overnatting i årene etter krigen.
Bøffelmarsjen		Påvisning av sted der tyske soldater kom til fots i 1940 på sin marsj mot Narvik, den såkalte Bøffelmarsjen
Sted – norske spioner		Påvisning av sted der de norske spionene Benjamin Johnsen og Ivar Pedersen oppdaget den tyske fortroppen, og hvilken retning de flyktet etter utført oppdrag
Bukers		Nedbrent bunker på Háhtsekfjellet. Tyske kompaniets hovedkvarter
Bunker		Sprengt plankebunker ved Ganijjávrrres sørlige ende
Gárjjelslahpa		En heller der 5 russere oppholdt seg i 3 dager sommeren 1943.
Unnalendusj		Steiner som tyske soldater overnattet under i 1940 (Bøffelmarsjen). Tidligere registrert.
Suollagasslahpa		I Suollagluokta der nergåringen i Hellemobotn (Mikkel Pedersens familie) gjente verdisaker i tilfelle flukt til Sverige
Njoaskásj		Sted ved sjøen der de to spionene Benjamin Johnsen og Ivar Pedersen gikk ned fra Tjudehårro og tente bål med mye røyk som signal for å bli hentet
Slahpa		På Bismárnjargga i Nordbukt der gárddegiettega (Paul Pedersens familie) gjemte sinde verdisaker
Skogen V for Nordbuktelva		Flyktninger ble satt på land og gikk opp for å unngå spor fra bolighus der de ble holdt gjemt
Slahpagállo		Stor slahpa i flomålet som var hoveddepot for gárddegiettega i Nordukt
Sted på fjorden		Lokalisert sted midt på fjorden utenfor Nåráldagslubbo der to tyske sjøfly slapp hver sin hornmine, en episode vår informant var vitne til
Slahpa påvist fra båt		Slahpa der Anders Urheims familie bodde i østre Buollám på flukt fra Hellemobotn og Nordbukt
Sjøen utenfor Buollámluokta		Lokalisert sted på sjøen er et hollandsk lektermannskap på flukt senket lekteren
Láppat		Påvist omentrentlig der to flyktninger ble satt i land, i Láppat på østsiden av Basudis (Lauknes) av to hjelpere som rodde dem over fra Musken
Sted på Lauknes		Påvist stedet på Lauknes der Jakob Nilsens familie bodde, han som gjente den finske sjøkapteinen fa Pland og hans 17-årige skipskokk i 2 dager, og deretter rodde dem til Nordbukt

Støa ved Leirelvodden		Påvist støa på innersiden av Leiralvodden der de to losene og brødrene Nils og Anders Knutsen gjemte seg i tanga, da en 60 fots krysser med tyskere ombord kom orverraskende
Bukta ved munningen av Leirelv		Der den norske sikkerpen styrte krysseren og stanset motoren i 10 minutter under påskudd av motorfeil, for å gi losene forsprang (bare han fikk øye på losene)
Fjærveien til boligen i Øver-Leirelva		Boligen der ungkaren Anders Knutsen og Petra og Nils Knutsen bodde med sine mange barn. Petra flyktet og etterlot sine barn.
Tomt etter bolig		Tomt etter bolig i Inner-Musken, der tyske soldater i mars 1945 ventet på to tyske desertører. Det ble ildkamp da de to kom ned, de ble tatt.
Tomta etter Bolettahuset		I Ytter-Musken, der Muskenfolket samlet seg for å si farvel, etter beskjed fra tyskerne om at alle gjenværende samer i Hellemofjorden skulle hentes av et stort skip og sendes til fangeleir i Ungarn eller dumpes i havet.

4. Kjente krigsminner som ikke er registrert i forbindelse med prosjektet

Kartet over viser lokaliseringen til krigsminnene X4-10.

Kulturminner som er kjent eller registrert fra før i Hellemo-området er tatt med i en egen oversikt. Disse har fått nr X1-X10, og er avmerket på kart vedlagt rapporten. Tjudehårra sees til venstre for X8-10.

Kulturminne-type	Koordinater (UTM 33 W)	Beskrivelse
X1 Mulig russergrav	0566176/7521993	Tradisjon om en grav på stedet, men ikke gjenfunnet i forbindelse med Årrans

		registreringsprosjekt i 2000. R 20 Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000). Ligger i Bassoalgge i Hellemobotn.
X2 Bunker	0567606/7522417 +/- 2 m	Rektangulær form med omtrentlige mål tatt fra flyfoto: NV-SØ 6,5 meter og VSV-ØNØ 3 meter. Like vest for stien opp mot Kanonen. Kjent gjennom informant.
X3 Bunker	0568857/7523140 +/- 2 m	Firkantet form med omtrentlige mål tatt fra flyfoto 5 x 5 meter. Ligger cirka 100 meter NNV for steinbrua (trolig den samme bunker som Mareno opplyste deg om). Kjent gjennom informant.
X4 Bunker/vaktbu	0562910/7517766 +/- 2 m	Omtrentlig mål tatt fra ortofoto: ØNØ-VSV 5,3 meter og NNV-SSV 4,5 meter. Flott utsikt over dalen Tsjuddehårro. Kjent gjennom informant.
X5 Bunker/vaktbu	0562664/7517436 +/- 2 m	Omtrentlig mål tatt fra ortofoto: NV-SØ 3,5 meter og ØNØ-VSV 3,1 meter. Kjent gjennom informant.
X6 Bunker/vaktbu	0561302/7515969 +/- 2 m	Omtrentlig mål tatt fra ortofoto: N-S 4,5 meter og Ø-V 4 meter. Kjent gjennom informant.
X7 Bunker	0561638/7516015 +/- 2 m	Lengde N-S: 4,7 meter, Ø-V 5,6 meter. Ligger SØ for Gierisluoppal. Kjent gjennom informant.
X8 2 tufter etter finærtelt	0563518/7519678	Den ene er sirkelrund, 5 m i diameter, den andre mangler beskrivelse (men sannsynligvis lignende). 10 m avstand. Ligger i Tjudehårra, rett under Riehpinnunje, like ved sti. R43 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000)
X9 vaktbu	0563417/7519605	Murt opp av stein, en vegg mot berg. Innvendige mål 5,2 x 3,2 m. Skyteskår, deler av metall. Taket sammenrast, veggene delvis sammenrast. Ligger i Tjudehårra, Riehpinnunje. R44 i Árrans rapport

		«Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000). Lite lager like ved (heller), delvis oppmurt.
X10 1 vaktbu med geværstilling	0563399/7519589	Mål 3,4 x 3,5 m. Murt opp av stein, vegger ca 1 m tykke. Skyteskår ned mot Hellemobotn. Geværstilling utenfor inngangen. Ligger i Tjudehårra, Riehpinjunnje. 30 m fra R44. R45 i Árrans rapport «Kulturhistoriske undersøkelser i Hellemofjorden» (2000)

5. Oppsummering

Gjennomført registrering i utvalgte områder, ikke systematisk registrering. Tatt utgangspunkt i kjente krigsminner. Det finnes en mengde krigsminner som fortsatt ikke er registrert, blant annet fra de mange fangeleirene som eksisterte under krigen.

Årets registreringsarbeid er tilstrekkelig for å jobbe videre med verdiskapingsprosjektet (det skal enda gjøres registreringer på Drag og i dette området), og de konkrete verdiskapingstiltakene. God oversikt over krigsminnene, samt tilstand.

Stort behov for skjøtsel og vedlikehold, jf overgrodde kulturminnelokalieter på Tømmerneset, samt at en mengde gjenstander ligger fremme i dagen, og dermed ligger svært utsatt til for «samlere».

(må jobbes videre med)

RAPPORT FRA REGISTRERING AV KRIGSMINNER I NORD-SALTEN

DEL II DRAG, TYSFJORD

Prosjekt:	Krigsminner i Nord-Salten
Fylke	Nordland
Kommune:	Tysfjord
Sted:	Drag
Dato for registrering:	09.-10-10.2013
Registrator:	Linda van der Spa og Oddmund Andersen
Rapport utarbeidet av:	Linda van der Spa

INNHALDSFORTEGNELSE

1. Bakgrunn
2. Kort om kulturhistorie
3. Registrerte kulturminner

1. Bakgrunn

Árran lulesamisk senter (Árran) har fått midler til verdiskapingsprosjektet «Krigsminner i Nord-Salten som ledd i verdiskaping på kulturminneområdet». De konkrete verdiskapingiltakene omfatter blant annet dokumentasjon og restaurering av kulturminner, utarbeidelse av skjøtselstiltak og skjøtelsplan, utvikling av kulturminneløype, samt ulike typer formidling.

I forbindelse med prosjektet ble det gjennomført registrering av krigsminner i Tysfjord og Hamarøy sommeren og høsten 2013. Det er utarbeidet to rapporter fra feltrarbeidet: en rapport for de første registreringene som ble gjennomført i perioden juli-september (del I), og en for registreringene på Drag i oktober (del II). Rapportene fra årets registrering skal danne grunnlag for videre arbeid med verdiskapingsprosjektet, blant annet for valg av restaureringsobjekt og hvilke krigsminner som skal tilrettelegges i form av kulturminneløype.

2. Kort om kulturhistorie

Sjøveien var viktig å vokte for tyskerne, og de etablerte sjøfestninger 3 steder: på Korsnes i nord ut mot Vestfjorden, Tømmerneset i sør ved botn av Sagfjorden, og på Drag (Hveding 19XX:35). Drag var altså et sentralt område for tyskerne under andre verdenskrig. Som en del av forsvaret så satte tyskerne opp 12 kanoner, ammunisjonshus, betongkjeller og bunkers. Herfra hadde de kontroll over leia inn fjorden, men området var også viktig med tanke på bygging av jernbanen som skulle gå helt opp til Kirkenes, kjent som "Die Nordstrasse" (veien mot nord). Deler av jernbanen skulle gå gjennom Tysfjord, og Drag ble et viktig område i den sammenheng. Tyskerne satte opp ca 70 bygninger på Drag, og hadde flere fangeleire her. Så mange som 5000 soldater skal ha vært stasjonert her (Hveding 1955: 35-36).

3. Registrerte kulturminner

Det er foretatt oversiktsbefaringer fra E6 og ned til Drag, i tillegg har vi intervjuet en informant med god kunnskap om krigen og krigsminnene. Han har vært med i felt og påvist flere av kulturminnene. Det ble registrert totalt 8 kulturminnelokaliteter med 18 enkeltminner.

Konklusjonen fra denne befaringen er at området er svært spennende og variert med tanke på krigsminner og krigshistorie. Her finner vi blant annet deler av jernbanetraseen, et større lageranlegg (grunnmurene igjen i dag), et større militæranlegg, garasje, tufter og andre grunnmurer.

Det finnes flere krigsminner i området enn det som ble registrert i denne omgang. Blant annet tunnellop på Nordnes. Tyskerne skal ha hatt 70 bygninger i området, i dag står det bare 1 igjen, det såkalte Blokkhuset, bygd i «nordisk stil». Her bodde den tyske kommandanten. Brukes i dag som bolighus. Lett synlig ved veien som går fra kaia og opp til krysset.

Lokalitet 1

Består av 1 enkeltminne, deler av jernbanetraseen som russiske krigsfanger bygde.

Beliggende på Trangsundodden. Delvis gjengrodd område, som i dag benyttes av hyttefolk som

gjennomfartsområde på vei til hytter.	
EM1 Jernbanetrase «Trangsundodden» Koordinater, UTM Sone 33 W: 542850/7546600, +/- 3 m (nord) 542889/7546699, +/- 5 m (sør)	Deler av jernbanetraseen som russiske krigsfanger bygde. Bygd opp av stein, overgrodd med mose og lyng. Lenge på traseen er ca 100 m, orientert NNØ-SSV. Vokser furu og bjørk på og rundt kulturminnet. Godt synlig og klart markert. Tursti til Trangsundodden er delvis anlagt på traseen. Fortsetter på andre siden av Trangsundet, men det ble ikke foretatt registreringer på denne siden (se flyfoto fra 1963 for oversikt over traseen).
Lokalitet 2 Består av 2 enkeltminner, en avfallsplass og en steinsamling. Ligger like S for veien som går ned til Drag, Ø for tursti til Trangsundodden. Ligger like Ø for der hvor det skal ha vært en russisk fangeleir. Ingen umiddelbare spor etter leiren, men området er i dag delvis bebygd av bolighus og privat museum. Fangeleiren sees tydelig på flyfoto fra 1963, så ved ytterligere undersøkelser bør man kunne gjenfinne deler av leiren.	
EM1 Avfallsplass Koordinater, UTM Sone 33 W: 542982/7547043, +/- 5 m	Avfallsplass for diverse metallgjenstander, ikke usannsynlig at det kan knyttes til 2. verdenskrig. Blant annet oljefat og diverse bokser/kanner. Bevokst med mose og lyng, men mye er synlig. Vokser furu og bjørk i området. Ligger også gjenstander av nyere dato, så alder noe usikker, kan evt ha vært brukt som avfallsplass både under krigen og i senere tid. Ligger mellom større steiner.
EM2 Samling stein (som muligens skulle brukes til jernbane) Koordinater, UTM Sone 33 W: 542986/7547003, +/- 3 m	Steinsamling/avlang steinrøys. Delvis overvokst med mose og noe lyng. Vokser bjørk og furu rundt. Steintypen kan ligne den som L1EM1 er bygget opp av, og en naturlig tolkning kan være at dette er stein som skulle brukes til bygging av jernbanetraseen. Like like S for L2EM1.
Lokalitet 3 Består av 1 enkeltminne, en garasje. Ligger i veikanten, N for veien som går fra Dragskrysset og ned til Drag. På S-siden av veien skal det ha vært russisk fangeleir (tuftene kan sees på flyfoto fra 1963).	
EM1 Garasje	Oppmurt garasje. Åpning i S. Delvis sammenrast, og delvis bevokst med mose. Godt synlig når man kjører forbi, ligger kant i kant med

Koordinater, UTM Sone 33 W: 542809/7547067, +/- 9 m	veien. I følge informantopplysninger skal dette ha vært en garasje.
Lokalitet 4 Et større lagerområde som ligger på N-siden av veien som går ned til Drag, og N for Mellomvatnet. Totalt skal det ha vært 11 større lagerbygninger her, med mat og utstyr for flere år frem i tid. Lager for vaskemidler, drops, hermetikk, bennevin, klær, havere, korn og uniformer for å nevne noe. Det finnes et kart over området, med de ulike lagrene markert, samt beskrivelse av hva de har inneholdt, i Årbok for Tysfjord 1990:45. I disse lagerbygningene skal det ha vært mat og andre varer for flere år. Ved vår oversiktsbefaring registrerte vi 4 grunnmurer etter disse lagrene, og flere kan nok gjenfinnes. Det som er igjen i dag er bare grunnmurene. Et av lagrene er ganske urørt, på et er det bygd en hytte/et bolighus, og de andre er brukt som søppelplass (det står bla flere gamle busser på den ene muren). Lagerbygningene har vært forbundet med en grusvei anlagt av tyskerne, denne er intakt og i bruk fremdeles. Den ble ikke registrert, men må betraktes som et krigsminne. Veien har 2 innkjøringer på N-siden av veien som går ned til Drag, man kjører inn på den ene innkjøringen og kan kjøre ut på den andre. Langs veien ligger grunnmurene etter lagerbygningene, på begge sider av veien. Helt nord renner en bekk, over denne er det anlagt en liten bro. Broa er av nyere dato, men ved siden av ligger materiale som må ha vært fra den opprinnelige broa (sannsynligvis fra krigen).	
EM1 Lager Koordinater, UTM Sone 33 W: 54258/7547378, +/- 3 m	Lager nr 4 i ovennevnte kart. Mål ca 8 x 20 m. Skal ha vært lager for <u>hermetikk</u> . Bare grunnmuren igjen, bevokst med mose, furu og bjørk. Noe trematerialer ligger igjen.
EM2 Lager Koordinater, UTM Sone 33 W: 542492/7547403, +/- 3 m	Lager nr 5 i ovennevnte kart. Mål ca 8 x 20 m. Skal ha vært lager for <u>brennevin og pålegg</u> . Grunnmuren igjen, bevokst med mose og små trær. Brukt som søppelplass, blant annet gamle stoler, bildekk og en gammel henger.
EM3 Lager Koordinater, UTM Sone 33 W: 542462/7547336, +/- 3 m	Lager nr 6 i ovennevnte kart. Skal ha vært lager for <u>klær, salt og sko</u> . På grunnmuren er det bygd et hus / en hytte, bare deler av grunnmuren er synlig.
EM4 Lager	Lager nr 8 i ovennevnte kart. Mål ca 8 x 20 m. Skal ha vært lager for <u>filt og sengetøy</u> . Bare grunnmuren igjen. Bevokst med mose. Brukt som søppelplass, står blant annet 2 campingvogner, en gammel buss,

Koordinater, UTM Sone 33 W: 542354/7547259, +/- 7 m	en lastebil og diverse annet søppel på grunnmuren.
--	--

Lokalitet 5

Består av 2 enkeltminner, en tuft og en grunnmur, beliggende i NNØ-enden av Hamnvatnet. Like ved Drag skole, og på Ø-siden av liten grusvei.

EM 1 Tuft Koordinater, UTM Sone 33 W: 545011/ 7547647, +/- 3 m (felles koordinater, midt i mellom EM1 og 2)	Tuft med tydelige voller. Mål ca 3-4 m i diameter. Inngang ned mot vannet/veien. Bevokst med gress. Kan ligne tuftene etter et såkalt «finnetelt». Godt synlig Ligger tett ved EM2, og like ved veien.
--	--

EM2 Grunnmur Koordinater, UTM Sone 33 W: 545011/ 7547647, +/- 3 m	Grunnmur med flere rom. Mål ca 5 x 5 m. Ligger like ved veien, ca 40 cm fra veien. Bevokst med mose og trær. Godt synlig. Ligger like ved EM1.
---	--

Lokalitet 6

Består av 1 enkeltminne, en mulig vaktby. Ligger på Mohågen, like i nærheten av et større militæranlegg fra krigen (Lokalitet 7).

EM1 Mulig vaktbu Koordinater, UTM Sone 33 W: 545217/7547874, +/- 4 m	Oppmurt av stein, ca 3x 3 m, høyde på mur ca 50 cm. Godt synlig og klart markert.
--	---

Lokalitet 7

Større militæranlegg, beliggende på Mohågen, med god utsikt mot sjøen og leia inn Hellemofjorden.

Om dette området skriver Hveding følgende: «*Men forsvaret av denne vakre og sentrale staden for området var det viktigste for tyskarane. På haugene kring Drag sette dei opp 12 store kanonar til å verja lægeret sitt med. I kring bygde dei så ei mengd ammunisjonshus (lotyhus), betongkjellar og bunkers. No tok dei russefangar dit...*» (Hveding 1955:35).

Registrert 1 tunellsystem, 4 bunkerser med forbindelse til hverandre i form av oppmurte ganger,

samt 1 tuft. Ca størrelse på anlegget er 100 x 100 m. Området er kjent blant lokalbefolkningen, og mange skal ha lekt her som barn. Det er store mengder søppel inni de ulike enkeltminnene. Stedet bærer preg av å ha vært benyttet som søppelplass i flere tiår, her ligger det alt fra sko til bildeler, knust glass, plastavfall og mye, mye mer. Dette ligger blandet med gjenstander fra krigen.

Det er igangsatt et privat tiltak i området, man har ryddet store mengder søppel (flere søppelsekker med avfall ligger utenfor tunellåpning, både nytt og gammelt avfall), og har gravd ut en del av en åpning i en bunkers og dratt opp en stein som sannsynligvis har sperret åpningen. Planen er å benytte området til lekeplass (lasertagging). Tillatelse fra grunneier skal være gitt. Initiativet er tatt av lokal ungdom.

Merk at registreringene av anlegget er av oversiktskarakter, med hovedformål å danne seg et inntrykk over anlegget, mål og nøyaktig beskrivelse mangler derfor for noen enkeltminner.

EM1 Tunellanlegg Koordinater, UTM Sone 33 W: 0545285/7548006, +/- 8 m	Tunell som strekker seg langt inni berget, full ståhøyde inni, samt flere «rom» med mulige tregulv. Noe søppel ligger innvendig, men mye er nok ryddet i forbindelse med prosjektet som er igangsatt i privat regi. Totalt 3 innganger: tunnelåpningen/hovedinngangen, samt 2 andre. En av inngangene er ryddet av lokal ungdom (jf ovenfor), og ligger i nærheten av EM2 Bunkers. Ved tunellinngangen ligger piggråd sammenrullet.
EM2 Bunkers Koordinater, UTM Sone 33 W: 545255/7548005, +/- 4 m	Murt bunkers som har 2 ulike innganger. Størrelse på bukersen er ca 7-8 m i diameter. En større åpning på ca 1 x 1 m på toppen av bunkers/i taket, en mindre åpning på ca 40 x 40 cm, samt et mindre hull på ca 15 cm i diameter (sannsynligvis til rør). Denne har en oppmurt gang til EM3 Bunkers (avstand ca 20 m).
EM3 Bunkers Koordinater, UTM Sone 33 W: 545263/7547981, +/- 9 m	Murt bunkers med 2 innganger. Denne har oppmurt gang til EM4 Bunkers (avstand ca 20 m).
EM4 Bunkers Koordinater, UTM Sone 33 W: 545270/7547951, +/- 6 m	Murt bunkers med skytestilling mot sjøen. 1 inngang. Forbindelse herfra til EM5 Bunkers i form av gang.
EM5 Bunkers Koordinater, UTM Sone 33 W: 545247/7547946, +/- 6 m	Bunkers med 3 innganger.

EM6 Tuft	Tuft beliggende midt i området, ligner på tuft etter finnetelt. Mål ca 3 m i diameter. Lyngbevokst. Tydelig voll.
Koordinater, UTM Sone 33 W:	
Mangler	
Lokalitet 8	
Består av 2 enkeltminner, 1 bunkers og 1 mulig skytterstilling. Ligger ca 40 m NNØ for Árran, på Hamnesodden, helt i sjøkanten.	
EM1 Bunkers	Bunkers, murt opp av stein. Ca 5 m i diameter, høyde ved inngangen ca 2 m. Utenfor inngangen en flate, her kan det stått en kanon. Den er full av vann, så vi fikk ikke anledning til å se inni. Godt synlig. I umiddelbar nærhet til sjøen, og med god utsikt.
Koordinater, UTM Sone 33 W:	
545154/7548657, +/- 3 m	
EM2 Steinsetting	Steinsetting, tolket som mulig skytterstilling. Består av en avlang steinsetting som ligger inntil bergvegg. Mellom steinmuren og bergveggen en fordypning, som godt kunne fungert som skjul. Mål ca 3 x 1,5 m, dybde ca 0,5-1 m. I dag ligger det bjørkekvister i fordypningen, den er altså brukt som avfallsplass når man har tynnet skogen i området.
Koordinater, UTM Sone 33 W:	
545202/7548655, +/- 5 m	

RAPPORT FRA REGISTRERING AV KRIGSMINNER I NORD-SALTEN

DEL III KORSNES, TYSFJORD

Prosjekt:	Krigsminner i Nord-Salten
Fylke	Nordland
Kommune:	Tysfjord
Sted:	Korsnes
Dato for registrering:	02.04.2014
Registrator:	Linda van der Spa og Lis-Mari Hjortfors
Rapport utarbeidet av:	Linda van der Spa

1. Bakgrunn

Árran lulesamisk senter (Árran) gjennomfører fra 2013-2015 verdiskapingsprosjektet «*Krigsminner i Nord-Salten som ledd i verdiskaping på kulturminneområdet*». De konkrete verdiskapingstiltakene omfatter blant annet dokumentasjon og restaurering av kulturminner, utarbeidelse av skjøtselstiltak og skjøtelsplan, utvikling av kulturminneløype, samt ulike typer formidling.

I forbindelse med prosjektet ble det gjennomført registrering av krigsminner i Tysfjord og Hamarøy sommeren og høsten 2013. Det er tidligere utarbeidet to rapporter fra feltarbeidet: en rapport for de første registreringene som ble gjennomført i perioden juli-september (del I), og en for registreringene på Drag i oktober 2013 (del II). Rapporten fra årets registrering skal danne grunnlag for videre arbeid med verdiskapingsprosjektet.

Med på befaringen var informantene Tormod Bredeesen og Kjell Hveding. Befaringen hadde fokus på å danne seg et inntrykk av området og hva som finnes, beskrivelsene av hvert kulturminne er derfor ikke særlig detaljerte. Vi hadde fokus på foto og kartavmerking, slik at de kan legges inn i Askeladden. Vi har registrert de fleste og største anlegg, men det finnes enda noen strukturer som ikke er registrert og dermed heller ikke med i denne oversikten. Vår befaring foregikk over en dag, skal man gjøre en nøyaktig registrering så må man avsette langt mer tid enn dette. Det kan komme i en senere fase.

2. Kort om kulturhistorie

Under 2. verdenskrig var kontrollen med jernmalmeksporten fra havna i Narvik av stor betydning. Batterie Korsnes / Korsnes fort (Art.Gruppe V/973 Korsnes) er en del av det tyske forsvaret av innløpet til Ofotfjorden. Korsnes ligger ytterst i Tysfjord, på fjordens vestsida. Sammen med Tysnes har området vært sentralt under andre verdenskrig, for å ha kontroll over Vestfjorden og innseilinga til Ofotfjorden, samt innseilinga til Tysfjord. På Nes, på den andre siden av Vestfjorden finnes tilsvarende anlegg. Korsnes var også med i planene om jernbane nordover, det var planlagt lokstasjoner både på Korsnes og Skarberget. Det har også vært fangeleire både på Korsnes og Tysnes.

En del av Atlanterhavsvollen

Hitler beordret byggingen av Atlanterhavsvollen som et vern mot en invasjon i vest. Det som var noen streker på et kart, fremsto etter hvert som den lengste forsvarslinja i moderne tid, anleggene på Korsnes er en del av Atlanterhavsvollen. På Wikipedia står følgende om Atlanterhavsvollen:

«Forsvarslinjen ble beordret bygget i 1941 da Adolf Hitler skrinla invasjonen av Storbritannia og rettet blikket østover. Linjen besto kort fortalt av en sammenhengende kjede av flere hundre kystfort som var tenkt å skulle stoppe en eventuell alliert invasjon.»

(<http://no.wikipedia.org/wiki/Atlanterhavsvollen>)

Det finnes flere hundre forskjellige standardiserte bunkertyper, såkalte Regelbau, som ble satt opp som en del av Atlanterhavsvollen, flere av disse på Korsnes. I tillegg finnes det mange spesialkonstruksjoner, som er tilpasset det enkelte anlegg, samt en del som kalles Vf. Vf er en forkortelse for Verstärkt feldmessig, som betyr feltmessig forsterket. Regelbaubunkere skulle tåle ulike påkjen-

ninger og de ble oppdelt i flere kategorier, den vanligste var Klasse B med en veggtykkelse på 2 meter. På permanente fronter som Atlanterhavsvollen, ser man utstrakt bruk av de største bunkere og fjellanlegg.

Om «HKB Korsnes»

I mai 1941 var Korsnes fort operativt (HKB/Heeres küsten batterie 62./ 973 Korsnes). Fortet hadde 4 stk 10,5 cm kanoner med en skuddvidde på 11 000 meter. To av kanonene ble satt i en bunker av typen R671, en bombesikker kanonbunker med 2 meter tykke stålbetongvegger.

Ellers kan man i området finne en Vf kommandobunker og flere kanonstillinger, både med dreieplater for feltkanoner og stillinger for fast monterte sokler. Her er et fjellanlegg med nærforsvar i begge innganger, samt en ringstand med adkomst fra fjellanlegget

Kilder:

Thomas Lillevoll, www.thomaslillevoll.net

www.kystfort.com

<http://no.wikipedia.org/wiki/Atlanterhavsvollen>

http://www.atlantikwall-research-norway.de/HKB_Korsnes.html#Anchor-HK-38129

Bilder fra krigens dager på Korsnes: <http://www.festningsverk.no/Korsnes.htm>

Gjennom prosjektet har vi også fått kjøpt inn et fotoalbum med originalbilder tatt av tyske soldater under andre verdenskrig på Korsnes, dette oppbevares på Arran.

3. Registrerte kulturminner

Lokalitet 1	
Består av 1 enkeltminne, en tysk bunker med løpegrav. Ligger midt på Løktholmen/Løktodden, ca 25 meter fra sjøen, med god utsikt spesielt mot Skarbergneset, Bremneset og Barøyodden.	
EM1	Tysk bunker. Sprengt inn i berget. Innvendige mål ca 2,30 x 2,30 m. Åpning på toppen. Oppmurt inngang, 1 x 2,5 m. Inngang i SV.
Koordinater, UTM Sone 33 W:	Løpegrav frem til bunkeren, ca 40 m lang og 1-2 m bred. Høyde på denne inntil 2,5-3 m.
544048/7571537, +/- 4 m	Bevokst med gress, einer og kratt/småskog, noe overgrodd, men godt synlig.
Lokalitet 2	
Består av 1 enkeltminne, en tysk bunker som ligger på Løktodden/Løktholmen, ca 85 m NNV for Lokalitet 1. god utsikt spesielt mot Skarbergneset, Bremneset og Barøyodden. Ligger i N-lige del av Løktodden, ca 15-20 m fra sjøen.	
EM1	Tysk bunkes, sprengt inn i berget på Løktodden. Murt innvendig. Åpning på toppen. Bevokst med gress og noen einer, men godt synlig. God utsikt mot sjøen.
Koordinater, UTM Sone 33	

W:	
5544025/7571617, +/- 3m	
Lokalitet 3	
Består av 3 enkeltminner beliggende midt på Johågen / Korsneset: 2 bunkere og 1 lager. God utsikt fra lokaliteten, spesielt mot Barøyodden og Bremneset.	
EM1 Bunker	Tysk bunker, murt rom innvendig. Hører sammen med et mulig lagerrom, som munner ut i en sirkelrund tuft på ca 3 m i diameter (mulig kanonstilling). Bevokst med gress, mose, småtrær og einer, men god synlig.
Koordinater, UTM Sone 33 W:	
543844/7571783, +/- 5 m	Ligger midt på Johågen, ca 30 meter fra sjøen. God utsikt mot sjøen i flere himmelretninger. Utsikt mot Herøyvika i SSV, her skal det ha vært et tankminefelt.
EM2 Bunker	Tysk bunkers, sprengt inn i berget, murt rom innvendig, åpning i taket (mulig mitraljøsefeste). Løpegrav inn til åpningen.
Koordinater, UTM Sone 33 W:	Bevokst med gress, mose, einer og småtrær, men godt synlig. Ligger midt på Johågen, ca 15 m VNV for L3KM1.
543823 / 7571782, +/- 4 m	
EM3 Lager	Mulig lagerrom, sprengt inn i berget. Løpegrav som fører inn til åpningen. Bevokst med gress, mose, einer og småtrær.
Koordinater, UTM Sone 33 W:	Ligger midt på Johågen, ca 15 m SSV for L3EM1.
543842/7571762, +/- 3 m	
Lokalitet 4	
Består av 2 enkeltminner, en maskingeværstilling og en bunker. Beliggende på haugen SV for museumsbygget. Finnes flere strukturer fra krigen på denne haugen, som ligger i umiddelbar nærhet til L4EM1 og EM2, men disse ble ikke registrert pga tidsnød.	
EM1 Maskingeværstilling	Maskingeværstilling, ca 6,5 m i diameter (ytte mål), mur som er ca 40-50 cm høy og bred.
Koordinater, UTM Sone 33 W:	Bevokst med gress og einer, telefonstolpe står midt i kulturminnet.
543832/7571547, +/- 3 m	Ligger på haugen SV for museet.
EM2 Bunker	Tysk bunker, murt rom innvendig, åpning i taket. Tørrmurt løpegrav / gang frem til inngang/åpning.
Koordinater, UTM Sone 33 W:	Bevokst med gress, mose og småtrær. Telefonstolpe står på bunkeren.
543848/7571543, +/- 3 m	Ligger midt på haugen SV for museet, ca 10-15 m SØ for R4EM1.

Lokalitet 5

Består av 2 enkeltminner, to bunkere, ligger i hagen til Tormod Bredeesen.

EM1 Bunker Koordinater, UTM Sone 33 W: 543664/7571505, +/- 3 m	Tysk bunker, oppmurte rom innvendig, flere rom, trapp og åpning i taket. Bevokst med gress. Har «hette» eller «lokk» av, med «vindu» (kjenner ikke til betegnelsen på dette). Ligger rett utenfor bolighuset til Tormod Bredeesen, i hagen.
EM2 Bunkers Koordinater, UTM Sone 33 W: 543677/7571489, +/- 3 m	Tysk bunker, murt rom innvendig. Stor, åpen inngang, ca 1 x 1,5 m. Åpning i taket. Bevokst med gress. Ligger rett utenfor bolighuset til Tormod Bredeesen, i hagen. Ligger ca 15 SØ for L5EM1.

Lokalitet 6

Lokaliteten består av 3 enkeltminner: 1 maskingeværstilling, 1 bunker og 1 mur. Beliggende på «Toppen», en høyde med god sjøutsikt og utsikt mot Korsneset / Johågen. I mellom lokalitet 5 og lokalitet 6 er det flere anlegg som vi ikke rakk å registrere, blant annet ulike murer.

EM1 Maskingeværstilling Koordinater, UTM Sone 33 W: 0543512/7571626, +/- 3 m	Mulig maskingeværstilling. Sirkelrund, ca 6 m i diameter. Noe overgrodd av mose og einer. Ligger helt på kanten av «Toppen», terrenget skrår bratt ned mot sjøen i NØ. Ligger ca 10 m NV for hytte. God utsikt mot Barøyodden og Bremneset.
EM2 Bunkers Koordinater, UTM Sone 33 W: 543597/7571634, +/- 4 m	Tysk bunker. Murt rom innvendig, åpning i taket. Gang / løpegrav som leder frem til åpningen / inngangen. Bevokst med mose, lyng og trær.
EM3 Mur Koordinater, UTM Sone 33 W: 543585/7571639, +/- 3 m	Mur under bakkeplan, murte vegger. Mulig kjeller for en bygning som i dag er borte.

Lokalitet 7

Består av 1 enkeltminne, en tunell. Ligger på SV-siden av Toppen (Lokalitet 6).

EM1 Tunnel	Tunnel sprengt inn i berget. I tunnelen og tunnelåpningen ligger avfall som gamle blikkfat, sykler mm. Åpningen delvis gjengrodd av trær.
Koordinater, UTM Sone 33 W:	Ca 30 m NØ for bolighus. Utsikt inn mot bukta.
543593/7571616, +/- 9 m	

Lokalitet 8

Består av 1 enkeltminne, et murhus / mulig bunker.

EM1 Murhus	Murhus / mulig bunker. Overgrodd med gress. Ligger midt i boligfelt på Korsnes, ca 45 m SV for Lokalitet 5. Dør av tre, samt vindu til venstre for inngangen.
Koordinater, UTM Sone 33 W:	
543632/7571477, +/- 4 m	

Lokalitet 9

Består av 1 enkeltminne, en mur etter en bygning

EM1 Mur	Mur etter en bygning. Høyde på mur ca 50 cm-1 meter. Bergrygg utgjør ene veggen. Vokser trær inni og rundt. Oppsamlingsplass for kvist og kvast.
Koordinater, UTM Sone 33 W:	Ligger tett ved grusvei.
543440 / 7571225, +/- 4 m	

Lokalitet 10

Består av 1 enkeltminne, mur etter tysk brakke.

EM1 Mur	Mur etter tysk brakke, ca 10 x 15 m. Vokser småskog i og rundt tufta. Overgrodd av mose.
Koordinater, UTM Sone 33 W:	
543489/7571191, +/- 5 m	

Lokalitet 11

Består av 1 enkeltminne, en tysk kanonstilling.

EM1 Kanonstilling	Tysk kanonstilling, fortsatt står deler av kanonen igjen, omgitt av en liten mur og deler av et kjellerrom. Ligger på en høyde med god
-------------------	--

Koordinater, UTM Sone 33 W: 543516/7571226, +/- 3 m	utsikt over sjøen. Vokser småskog i kulturminnet. Ligger like ved hytte.
Lokalitet 12	
Består av 1 enkeltminne, en tysk kanonstilling.	
EM1 Kanonstilling Koordinater, UTM Sone 33 W: 5435481/7511189, +/- 3 m	Tysk kanonstilling. Fortsatt finnes dreieplata der kanonen har stått, omgitt av en liten mur og et kjellerrom/bunker. Ligger på en høyde med god utsikt over sjøen. Ligger like ved hytte.
Lokalitet 13	
Består av 2 enkeltminner	
EM1:Bunker Koordinater, UTM Sone 33 W: 0543577/7571162, +/- 3 m	Bunker med deler av kanon igjen, kanon med en rekkevidde på 12 000 meter. Tykke betongvegger, finnes to slike på Korsnes. I følge opplysninger skal batteriet ha vært oppsatt med 4 stk. kanoner med en rekkevidde på 12 000 meter. 2 av kanonene ble satt i bunker av typen R671, en av disse er denne. Dette er en bombesikker kanonbunker med 2 meter tykke stålbetongvegger.
EM2: Kanonstilling og bunker Koordinater, UTM Sone 33 W: 0543573/7571141, +/- 4 m	Kanonstilling (kanonen er borte, men plata står igjen) og murt bunker. Ligger ca 20 meter SSV for Lokalitet 13 EM1.
Lokalitet 14	
Består av 2 enkeltminner, en stor bunker av typen R671 og en luftvernkanon.	
EM1 Bunker Koordinater, UTM Sone 33 W: 543601/7571069, +/- 5 m	Bunker med deler av kanon igjen. Tykke betongvegger, finnes to slike på Korsnes. I følge opplysninger skal batteriet ha vært oppsatt med 4 stk. kanoner med en rekkevidde på 12 000 meter. 2 av kanonene ble satt i bunker av typen R671, en av disse er denne. Dette er en bombesikker kanonbunker med 2 meter tykke stålbetongvegger.
EM2 Koordinater, UTM Sone 33	Stilling for luftvernkanon. Kanonen er borte, men plata står igjen. Med til kulturminnet hører to murte rom, den ene med form som en tunell, mulig lagringsplass, samt en løpegrav.

W: 543580/7571063, +/- 7 m	
Lokalitet 15 Består av 1 enkeltminne.	
EM1: Bunker eller lager Koordinater, UTM Sone 33 W: 543573/7571036, +/- 4 m	Et bunker- eller lageranlegg. Murt bygning med to innganger.
Lokalitet 16 1 enkeltminne, et tunellanlegg.	
EM1: Tunellanlegg Koordinater, UTM Sone 33 W: 0543500/7571099	Tunellanlegg med to innganger og flere rom. Benyttes i dag til lagringsrom for hageutstyr mm.
Lokalitet 17 Består av 1 enkeltminne, en brønn.	
EM1: Brønn Koordinater, UTM Sone 33 W: 543454/7571076, +/- 3 m	Brønn, kvadratisk mur med teltformet trebygning og bølgeblikktak (tak må være av nyere dato)
Lokalitet 18 Består av 1 enkeltminne, en kanonstilling.	
EM1: Kanonstilling. Koordinater, UTM Sone 33 W: 543461/7571129, +/- 5 m	Kanonstilling, kanonen er borte, bare plata igjen. Murt rom, mulig lager, hører til kulturminnet.

Lokalitet 19	
Består av 1 enkeltminne, en såkalt falsk kanonstilling (trekanon).	
EM1: Kanonstilling Koordinater, UTM Sone 33 W: 543496 / 7571131, +/- 3 m	Kanonstilling for falsk kanon, en såkalt trekanon. Rester av kanonen kan så vidt sees.
Lokalitet 20	
Består av 1 enkeltminne, en bunker.	
EM1: Bunker Koordinater, UTM Sone 33 W: 543531/7571134, +/- 3 m	Kommanodbunker, sambandskablene finnes fortsatt. Ligger like i nærheten av hytte, vedskjul bygd inntil bunkeren.
Lokalitet 21	
Består av 1 enkeltminne, kabelinntak	
EM1: Kabelinntak Koordinater, UTM Sone 33 W: 543352/7571397, +/- 3 m	Består av 1 enkeltminne, et kabelinntak.
Lokalitet 22	
Består av 2 enkeltminner, en spisebrakke for offiserer og et toalett.	
EM1: Spisebrakke Koordinater, UTM Sone 33 W: 543551/7571372, +/- 4 m	Spisebrakke for offiserer. Murt bygning, spisebrakke for offiserer i følge informanter. Senere benyttet som likhus tilhørende Korsnes kirke.
EM2: Toalett Koordinater, UTM Sone 33 W,:	Toalett, avlang struktur, murt, må ha vært en treplate over (kan best beskrives som sofalignende). Toalett i følge informantopplysninger.

543615/7571255, +/- 3 m	
Lokalitet 23	
Består av 1 enkeltminne, en tysk bygning som i dag benyttes til bolighus.	
EM1: Bygning	Tysk murbygning som benyttes som bolighus.
Koordinater, UTM Sone 33 W: 543615/7571255, +/- 3 m	

VÄTTSE BÄHTARIDJUI DOALVVOJ LUOTTAT

BÄHTARIMVÄLKAV
SLABÁVUONAS
DIVTASVUONAN
SVIERIGIJ MADEP
VÆRÄLTDOARO ÁJGE

KÁRTTA JA DIEDO

Mierkkidum kárta le dagáduwam rádjábálggá, ja girjásj diedoj válkamav miehtáj. Dájt oattjo jus aktijvuodav váldá Divtasvuona suohkanijn jali Árran julevsáme guovdátijn.

Dá næhttabiele li diedojda rádjábálggá birra.

Árran julevsáme guovdásj:

www. arran.no

Divtasvuona suohkan:

www.tysfjord.kommune.no

Ienep diedo báhtarimváikkama birra
Váide aktijvuodav Árran julevsáme guovdátijn
telefávna (+47) 757 75100
jali mejla baktu: Poassta@arran.no

Tjuovo qir-kávdáv ienep diedojt báhtarime birra manep væráldoaro ájge.

Prosáekta le ruhtaduvvam dájs

Rádjábálgges le aktisájsprosáekta Divtasvuona ja Jele, are suohkanij, gaskan Uma Tjeru ja Jielae le aktisájs bargguojummen

KÁRTTATJIELGADUS

Báike

Duska väksjombukara

Bähtarimváikkav Diehtogáibba

Rahie

Rikarajá

Nuoresuvdejime

BÁHTARIMVÁLKAV SLABÁVUONAS DIVTASVUONAN SVIERIGIJ MADEP VÆRÁLTDOARO ÁJGE

Manep værældadoaro áige de lij báhtarimvákav Svierigij Slabávuonas Divtasvuonan. Báhtarid-
dijjidoalvo lidjin sij gudi báhtariddijit doalvuon
dán válkama milta. Báhtarimvákav le dálle
værevádsijda gárveduvvam. Ga dáv válkkamav
váttsá, de máhta diedojt oadijt báhtarime birra,
ja das ratjástimijis majt báhtariddje vásedin ga
galggin friddjavuohtaj Svierigij Vuonas báhtarit
mij lij okkuperiduvvam.

Báhtarimvákav le juogeduvvam gálmá oassáj.
Vuostasj oasse le vanntsasuoddem davet sisi
Slabavuodnaj. Dassta de báhtarimvákav le
værruondov vijdábút Svierigij. Dáv luondov
le valje sjaattojs, ja lágimvuovdde le gitta 600
mehtera ábe badjelin. Vákav manná alemusát
birrusij 800 m a.b. Slabávuonas Rijtsemij
Svierigin li 65 kilomehtara.

DUJSKA VÁKSJOMBUNKARA

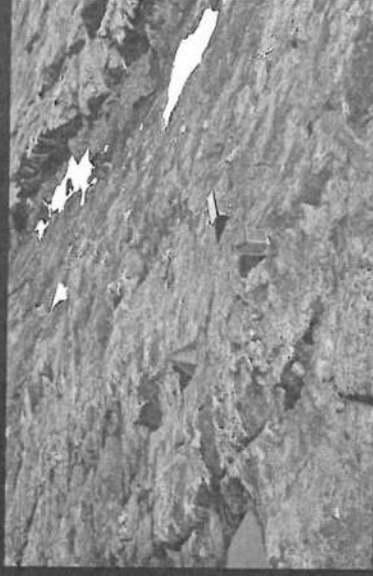
Báhtarimvákka milta li moadda bátsadusá
dujska váksjombunkarijs. Dá tsieggiduvvin dujska
rádjapolitijas. Sij váksjun rájá milta báhtarimev
ganugittijat. Dá váksjombunkara li dakkar sajijn
gággu ulmutja hæhttuijn vássat ulás báhtarattijn.
Váksjombunkara li de vihtanin dasi man várálasj
lij báhtarit manep værældadoaro áige. Áhkásjávve
lahka le diehtogalbba dán rádjá váksjoma birra.
Galbba le avta váksjombunkara guoran mij le
dujskajs tsieggidum.

Bátsadusa Dujska váksjombunkarijs Áhkásjávve lahka
Gávva, Arran, Oddmund Andersen

ÁVKÁLASJ DIEDO

Báhtarimvákav tjuovvu rádjábálggáv. Vákav
le nálidum gierggenallaj ja nieljebájnok galbaj
Slabávuonas gitta Rijtsemij Svierigin. Vuona
bielen le máhttelis hyhtoijn idjadit. Hyhto li
Áhkásjávven ja Dáppájávven. Dáppájávven li
áj guokta vuojnadsaje muorralavdagoahte ja
unna sluokkusj. Stuurámus jagáj rastá li ráve
biejaduvvam. Giesijt le Rijtsema værrestáben
máhttelis idjadit. Rijtsema ja Jiellevære gaskav
manná busa daj áigij ga værrestahpe le rabás.

Vuojnadsajje Dáppájávven Gávva, Arran Oddmund Andersen

Slabavuodnaj le máhttelis vanntsasuoddemav lájggijt. Váide
aktijvuodav Brødrene Johansen Skyssbåter AS Gásluovtan.
Sija telefávnná le (+47) 75774329.

Jus áigo dáv válkav vuolgget, de rádedip jut ulmusj
galggá valle váttstáijt.

FOLLOW IN THE FOOTSTEPS OF THE BORDER GUIDES

THE REFUGEE ROUTE
FROM SØRFJORD IN
TYSFJORD TO SWEDEN
DURING THE
2ND WORLD WAR

MAP AND INFORMATION

A map is available showing Grenseleden, as well as a booklet with information about the trail. These are available from Tysfjord municipality or the Árran Lule Sami Centre.

The following websites also have information about Grenseleden:

Árran Lule Sami Centre:

www.arran.no

Tysfjord municipality:

www.tysfjord.kommune.no

For further information on the refugee route please contact Árran Lule Sami Centre via phone on + 47 757 75100 or via e-mail at: Poassta@arran.no

The project has been financed by

Grenseleden is a partnership project between Tysfjord municipality and Gallivara municipality. Unna Tjerusj Sami community is one of the collaborating partners.

THE REFUGEE ROUTE FROM SØRFJORD IN TYSFJORD TO SWEDEN DURING THE 2ND WORLD WAR

During the 2nd World War there was a refugee route from Sørfjord in Tysfjord to Sweden. Border guides led the refugees along this route. These days, the refugee route has been adapted for hikers. By taking this route, you can learn about the refugee traffic and the struggles of the refugees trying to get away from occupied Norway and into free Sweden.

The refugee route comprises three stages. The first stage involves a boat journey from the outer part of the fjord and in to Sørfjord. The refugee route then continues through a mountain landscape and onwards into Sweden. The area abounds in rich vegetation, including a mountain birch forest that reaches up to 600 metres above sea level. The highest point by the national border is around 800 metres above sea level. It is 65 kilometres from Sørfjord to Ritsem in Sweden.

GERMAN GUARDHOUSES

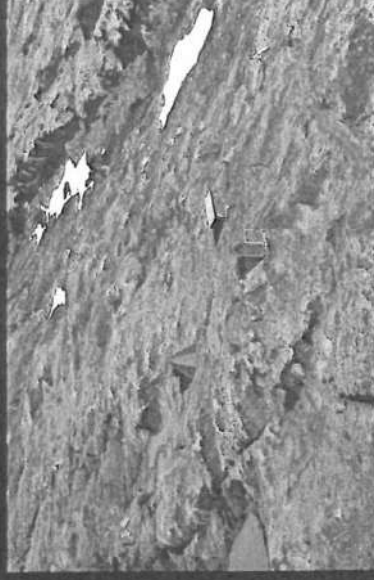
There are several remnants of German guardhouses along Grenseleden, the cross-border heritage trail. The German border police built them. They patrolled the border in order to stop the refugee traffic. The guardhouses are located at strategic points that the refugees had to pass as they made their way eastwards. The guardhouses bear testimony to how dangerous it was to escape during the 2nd World War. By Lake Kjerringvatnet, an information board about the guard duty has been erected along the border. The board is by a guardhouse built by the Germans.

Remnants of German guardhouse by Lake Kjerringvatnet.
Photo: Arran, Oddmund Andersen

PRACTICAL INFORMATION

The refugee route follows Grenseleden. The trail is marked with stone cairns and four-coloured signs from Sørfjord to Ritsem on the Swedish side. On the Norwegian side there are small cabins offering accommodation. The cabins are located by Lake Kjerringvatnet and Lake Krokvatnet. There is also a basic cabin by Lake Røysvatnet. Bridges have been built across the largest rivers. At Ritsem there is a mountain lodge offering accommodation during the summer months. A bus service operates from Ritsem to Gällivare. The bus service operates during the period the mountain lodge is open.

Basic cabin by Lake Røysvatnet. Photo: Arran, Oddmund Andersen

It is possible to hire a boat to gain access to Sørfjord. Please contact Brødrene Johansen Skyssbater AS in Kjøpsvik to rent a boat in to Sørfjord. Their phone number is +47 7577 4329. *You should be in good physical shape to walk along the route.*

GÅ I GRENSELOSENES FOTSPOR

FLYKTNINGRUTEN FRA
SØRFJORDEN I TYSFJORD
TIL SVERIGE UNDER
2. VERDENSKRIG

KART OG INFORMASJONSMATERIALE

Det er utarbeidet et kart der grenseleden er avmerket, samt et hefte med informasjon om leden. Dette kan fås ved å kontakte Tysfjord kommune eller Årran lulesamisk senter.

Følgende nettsider har informasjon om grenseleden:

Årran lulesamisk senter:

www.arran.no

Tysfjord kommune:

www.tysfjord.kommune.no

For ytterligere informasjon om flyktningruten kontakt Årran lulesamisk senter på telefon +47 757 75100 eller mail: Poassta@arran.no

Følg QR-koden for mer informasjon om flyktningtrafikken under 2. verdenskrig

Prosjektet er finansiert av:

Grenseleden er et samarbeidsprosjekt mellom Tysfjord kommune og Gallivare kommune. Urna Tjeruaj sameby er med som samarbeidspartnere.

KARTFORKLARING

- Steder
- Tyske vakthuer
- Informasjonsskilt
- Flyktningrute
- Vei
- Landegrense
- Sjøtransport

FLYKTINGRUTEN FRA SØRFJORDEN I TYSFJORD TIL SVERIGE UNDER 2. VERDENSKRIG

Under 2. verdenskrig gikk en flyktningsrute fra Sørfjorden i Tysfjord til Sverige. Det var grenseløser som løste flyktningene langs denne ruten.

Flyktingruten er i dag tilrettelagt for turgæere. Ved å gå denne ruten kan man få kunnskap om flyktningstrafikken, og det strev som flyktningene opplevde for å komme unna det okkuperte Norge, og inn i det frie Sverige.

Flyktingeruten består av flere etapper. Den første delen omfatter båttransport fra den ytre delen av fjorden og inn til Sørfjorden. Derfra går flyktingruten gjennom et fjellandskap og videre inn i Sverige. Området har en rik vegetasjon, der fjellbjørkeskogen når opp til 600 meter over havet. Det høyeste punkt ved riksgrensen er rundt 800 moh. Fra Sørfjorden og frem til Ritsem i Sverige er det 65 kilometer.

TYSKE VAKTBUER

Langs grenseleden er det rester etter flere tyske vaktbuer. De ble bygd av det tyske grensepolitiet. De patruljerte langs grensen for å stoppe flyktningstrafikken. Vaktbuene ligger på strategiske steder som flyktingene måtte forbi når de skulle østover.

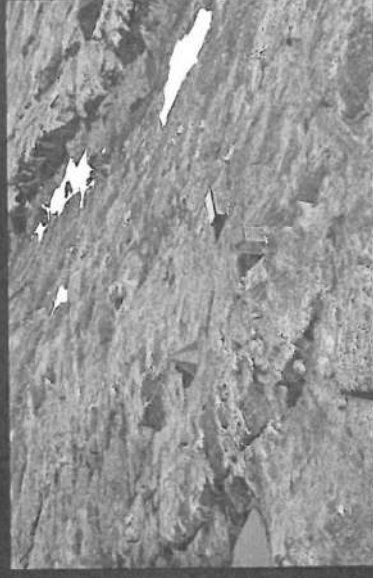
Vaktbuen vitner om hvor farlig det var å flykte under 2. verdenskrig. Ved Kjerringvatnet er det satt opp informasjonsskilt om vaktbuet langs grensen. Skiltet står ved en vaktbu bygd av tyskerne.

Rester etter en tysk vaktbu ved Kjerringvatnet. Foto: Arran, Oddmund Andersen

PRAKTISK INFORMASJON

Flyktingruten følger grenseleden. Leden er merket med steinvarder og firefargede skilt fra Sørfjorden til Ritsem på svensk side. På norsk side er det små hytter med mulighet for overnatting. Hyttene ligger ved Kjerringvatnet og Krokvatnet. Ved Røysvatnet er det en hvilebu. Det er bygd bruer over de største elvene. Ved Ritsem er det en fjellstue med muligheter for overnatting i sommermånedene. Det går en buss videre til Gällivare fra Ritsem. Bussen går i den tiden fjellstuen er åpen.

Hvilebu ved Røysvatnet. Foto: Arran, Oddmund Andersen

For å komme inn til Sørfjorden er det mulig å leie båt. Ta kontakt med Brødrene Johansen Skyssbåter AS i Kjøpsvik for leie av båt inn til Sørfjorden. De har telefonnummer +4775774329.

Det anbefales at man er i god form for å gå ruten.